

Heves megyei nemzetőrök részvétele a bácskai harcokban

Hajagos József

Abstract: The participation of the National Guard of Heves county in the battles in Bácska. The War of independence in 1848 established the National Guard to provide the internal security and public order of the country /Hungary/. The National Guard, which was basically founded to carry out the tasks of security forces, had to be on active service as well. This was needed because of the Serbian revolt that broke out in the southern part of Hungary. Many members of the National Guard from Heves county were also commanded to fight against the Serbian rebels. This study describes the circumstances of the mobilization of the members of the National Guard from Heves and their taking part in the military operations in Bácska.

Az 1848-as forradalom és szabadságharc a magyar történelem egyik legnagyobb teljesítménye. A "népek tavasza" lehetőséget teremtett az ország polgári átalakítására. A márciusi forradalom és a pozsonyi országgyűlés a polgári átalakulás vívmányainak védelmére megteremtette a nemzetőrséget. A Habsburg udvar változásokkal szembeni ellenszenvé, az osztrák és a magyar kormányok egymáshoz való viszonyának tisztázatlansága, valamint a kielégítetlen követeléseik megvalósítására törekvő nemzetiségi mozgalmak kibontakozása lehetetlenné tette a békés átalakulást. A szerbek júniusi felkelése és a horvátok Magyarország elleni fegyveres készülődése azonnali intézkedésekre készítette a Batthyány-kormányt. A Délvidékre vezényelték az országban állomásozó kis létszámú sorkatonaságot. A rendes katonaság megerősítésére több ezer nemzetőrt, valamint a májustól szervezni kezdett honvédszázaljakat is a déli hadszíntérre vezényeltek.

A nemzetőrség harctéri alkalmazása ellentétes volt létrehozásának eredeti céljával. A XXII. törvénycikk a "személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása" érdekében rendelkezett a nemzetőrség felállításáról. A nemzetőrség intézményét a törvény a minisztérium hatáskörébe rendelte.¹ A kormányon belül a nemzetőrség feletti rendelkezést Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök magának tartotta fenn. Irányítására létrehozta az Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, amelynek vezetésére április 20-án Br. Ottinger Ferenc vezérőrnagyot, majd május 15-én Br. Baldacci Manó ezredest kérte fel.² A nemzetőrségi szolgálatra kötelezett személyek országos összeírására Batthyány április 21-én utasította a megyei és városi törvényhatóságokat.³ A nemzetőri szolgálat ellen több helyen mutatkozó

1 1847/8:64-71.o.

2 Pesti Hírlap 1848. április 23., OL H3 HNI 1848:19.,23., 171., 414., OL H92 ONöHt 1848:40.

3 Pesti Hírlap 1848. április 23., OL H3 HNI 1848:26., 31.

ellenszenv következtében egy másik, szintén április 21-i rendeletében arra is utasította a törvényhatóságokat, hogy "csak ott tartja szükségesnek a nemzetőri összeírás megkezdését, ahol a nemzetőrséggel szemben nincs ellenszenv...és bátorúsan fel lehet a népet fegyverezni."⁴ Májusban hasonló rendelkezések keletkeztek. Május 18-án a Nemzetőrségi Haditanács az összeírások haladéktalan felterjesztésére szólította fel a törvényhatóságokat, ugyanakkor a miniszterelnök egy május 25-i rendeletében azt közölte, hogy "ott ahol a nemzetőrség iránt ellenszenv nyilatkoznék, az összeírás életbeléptetése megtiltatik."⁵ Batthyány tapintatos eljárást követelő intézkedéseivel a belső nyugalom fenntartására törekedett. Mindez azonban azt eredményezte, hogy a nemzetőrség összeírása a nyári hónapokban sem fejeződött be. Több megyében, pl. Hevesben a végleges összeírással csak októberben készültek el.⁶ Az összeírás végleges befejezése előtt azonban már júniusban megkezdtek a nemzetőri zászlóaljok parancsnokainak kinevezését. Ezekkel az intézkedésekkel gyorsítani kívánták a területi elven alapuló zászlóaljok megszervezését. Ezt sürgető szükségszerűséggé tették a délvidéki események.

Június 6-án sor került a Sajkás kerület szerb határőrkatonáinak a zendülésére. Ezzel kezdetét vette a délvidéki polgárháború. A nyugtalanító hírek és több délvidéki település segélykérései azonnali intézkedéseket követeltek a kormánytól. Június 7-én – az Innsbruckban tartózkodó Batthyányt a nemzetőrségi kérdésekben helyettesítő – Mészáros Lázár hadügyminiszter arra utasította a Jászkun Kerületet, hogy legyenek készen a rosszul szervezett Bács vármegyei nemzetőrség megsegítésére.⁷ Június 10-én Szemere Bertalan belügyminiszter Bács, Temes, Arad, Torontál, Somogy, Zala, Tolna, Baranya, Veszprém, Vas, Csongrád és Krassó vármegyék főispánjait arra utasította, hogy a lázongók megfékezése érdekében gyűjtsenek sereget.⁸ Ugyanezen a napon Mészáros Lázár a Jászkun és a Hajdú Kerületek, Pest, Csongrád, Csanád, Békés, Arad, Szabolcs és Bihar vármegyék, valamint Budapest/sic!/ , Debrecen, Kecskemét, Szeged, Arad, Hódmezővásárhely, Szentés, Szolnok, Mezőtúr, Nagykőrös, Gyula, Békés és Nagyvárad városok törvényhatóságaihoz fordult, sürgette a nemzetőrség felállítását, rendezését, felfegyverzését, hogy "az első felhívásra a hazának, a már megtámadott Bács, Torontál megye helységeinek védelmére, s oltalmára lehessenek..."⁹ Szemere Bertalan június 13-án arra utasította Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya, Bács, Torontál, Temes, Krassó, Arad, Csanád és Pest vármegyéket, valamint a Jászkun Kerületet, hogy egyenként 2-4.000 fős nemzetőri seregeket állítsanak ki két hét alatt: "Fegyverezék fel amint lehet és tudják. Fegyvereit s kaszáit hordja össze részökre a nép." Tudatta velük azt is, hogy utasítást a kiindulás, az alkalmazás, az elhelyezés és az ellátás iránt az illetékes királyi biztosoktól, illetve a katonai parancsnokoktól kapnak.¹⁰ Mészáros június 14-én – a még mindig távol lévő miniszterelnök helyett – arra szólította fel az előző, június 10-i rendeletében nem érintett törvényhatóságokat, hogy nemzetőrségük összeírását gyorsan készítsék el, s terjesszék fel a Nemzetőri Haditanácshoz. Siettette a már összeírt nemzetőrség rendezését is, s felhívta a törvényhatóságokat arra, hogy a már rendezett alakulatokat tartsák készenlétben.¹¹ Az Innsbruckból június 14-én visszaérkező Batthyány Pest és Heves vármegyékhez, a Jászkun Kerülethez, Nagykőrös, Kecskemét, Kiskunfélegyháza és Mezőtúr városokhoz

4 OL H3 HNI 1848:15.

5 OL H3 HNI 1848:296., 323., Pesti Hírlap 1848. május 20.

6 OL H92 OH6Ht 1848:7598.

7 Szolnok HKL kgyi. 1848:1370., HERENDI 1901: 34-35.o.

8 THIM 1930-1940 II. 376-77.o., PAP 1868 II. 185-86.o., Közlöny 1848. június 18.

9 OL H 75 HM/k 1848:255/a.

10 OL H15 BM r.o. 1848-1-16. (OL H12 BM á.i. 1848:3649 iktatva) .

11 OL H75 HM/k 1848:255/b.

azt az utasítást küldte, hogy nemzetőrségüket parancs nélkül ki ne indítsák.¹² Batthyány ezzel az egymást követő intézkedések miatt előforduló kapkodást igyekezett mérsékelni.

Június 14-én Br.Bechtold Fülöp altábornagy ki lett nevezve a Bácskába és a Bánátba összevonandó különböző fegyveres alakulatok parancsnokává. Bechtold kinevezéséről Mészáros Lázár június 28-án értesítette Pest, Tolna, Bács, Csongrád, Csanád, Békés és Arad vármegyéket, s arra utasította őket, hogy a táborigazgatásra rendelt nemzetőröket készítsék fel a kiindulásra, s vonják össze őket a megadott helyeken. Utasította arra is őket, hogy jelentsék magukat Bechtold altábornagnál, s várják annak rendelkezéseit.¹³ Július 13-án Mészáros több vármegye nemzetőrsége számára adott parancsot a Délvidékre vonulásra, megjelölve a célállomást is. E szerint a csanádiaknak Óverbászra, a borsodiaknak Zentára, a torontáliaknak Óbecsére, a nógrádiaknak Ókanizsára, a hontiaknak Szabadkára, a csongrádiaknak Óbecsére, a jászkunságiaknak Kishegyesre, a zarándiaknak Kőrösbányára, a hevesieknek Kulára, a temesieknek Dentára, az aradiaknak Nagybecskerekre, a bihariaknak Dentára, a Hajdú kerületieknek Kishegyesre, a békésieknek pedig Óverbászra kellett vonulniuk.¹⁴

A felsorolt rendeletekből kitűnik, hogy amilyen mértékben kiterelvényesedni látszott a szerb lázadás, úgy bővült a nemzetőrök mozgósításába bevont vármegyék száma. Nemzetőrök mozgósítására utasították a Délvidéktől távol fekvő Nógrád, Hont, Gömör, Heves, Borsod és Bihar vármegyéket, valamint a Hajdú Kerületet is. E felsorolt vármegyékből azonban csak Heves és Bihar küldte le a Délvidékre nemzetőreit, de náluk is felmerültek mindazok a problémák, amelyek a többiekénél ezt lehetetlenné tették.

Mielőtt rátérnénk a mozgósítás konkrét eseményeire, meg kell vizsgálnunk a nemzetőrség júliusi szervezetségi állapotát Heves (pontosabban Heves – Külső-Szolnok) vármegyében. Az április 21-ét megelőző időszakban csak a megye néhány településén alakult meg a nemzetőrség. Blaskovics Gyula másodalispánnak a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmányhoz írt jelentése szerint Egerben, Gyöngyösön, Szolnokon, Pásztón és Kenderesen indult meg a nemzetőrség szerveződése. Népeességük és a nemzetőrséghez való későbbi pozitív viszonyulásuk alapján a spontán szerveződés valószínűleg megindult Mezőtúron és Törökszentmiklóson is.¹⁵ Sok település lakosaiban azonban komoly ellenszenv mutatkozott a nemzetőrség iránt. Blaskovics erről az alábbiakban számolt be április 7-én a Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmánynak: *"Igen számos kisebb helyeken a katonaság felőli elfogult nézetekből a tudatlan köznép iszonyatot látszik érezni a nemzeti őrseregbe állás iránt. A jelen mozgalmakról szerte keringő helytelen hírek és a felizgatott kedélyek lecsillapulta, s a köznépnek volt földesuraik iránti bizodalma megszilárdulása, s a népnek a nemzeti rendőrség célja, állása s kötelessége felől az egész megyében okszerű felvilágosítása előtt nem is igen kívánja a megyei választmány a nemzeti őrseregnek falukon felállítását eszközölni."*¹⁶ Ilyen körülmények között Batthyány már említett április 21-i bizalmas, mérsékletre intő rendelete az összeírással kapcsolatban egybeesett a megyei vezetés elgondolásával. Blaskovics május 7-i jelentésében reagált e miniszterelnöki rendeletre. E szerint *"a nemzeti őrseregei összeírást a népnek e tárgyban előlegesen kellőképp felvilágosítása után egész Heves Megyében meg lehet ugyan kezdeni, kivételével azon néhány helyeknek, hol a*

12 OL H3 HNI i.k. 1848:494.

13 OL H75 HM/k 1848:788., 799., 805., 806., 823., 833.

14 OL H92 ON6Ht 1848:1755.

15 OL H1 MOIB 1848:22.,82.,305., 334.

16 OL H1 MOIB 1848:539.

lakosság nagyobb része ingerült állapotban van az úrbéri rendezés miatt, s az összeírás iránt...de a felfegyverzést az illető szolgabíráktól eddig beérkezett jelentések szerint egész biztossággal csak a következő helyeken" javasolta:

Tarnai járás: Eger, Heves, Verpelét, Füzesabony, Mezőtárkány, Nagytállya, Kerecsend, Deménd, Kápolna, Detk, Ludas, Halmaj, Visonta, Feldebrő, Tarnabod, Vezekény, Karácsond, Kál.

Tisza járás: Mezőtúr, Törökszentmiklós, Kisköre, Szolnok, Alattyán, Pély, Tiszapüspöki, Besenyszög, Kenderes, Tiszafüred, Tiszabő, Dévaványa, Nagykörű, Kőtelek.

Gyöngyösi járás: Gyöngyös, Adács, Monostor, Szentjakab, Csány, Pásztó.

Mátra járás: Aranyos, Terpes, Felnémet, Fedémes, Bükkszék, Szajla.¹⁷

Az összes megyei településhez képest igen szerénynek tűnik a felsorolt helységek száma. Május 11-i jelentésében sem tudott Blaskovics kedvezőbb hírekről beszámolni a miniszterelnöknek: "...a pótlólag beérkezett szolgabírói jelentések szerint, a nemzeti őrseregbeni szolgálat iránt másutt sehol sem mutatkozik rokonszenv, mint amelly helységeket május 7-i jelentésében felsorolt..." Közölte azt is, "hogy az összeírást a megye aképpen rendelte el, hogy az csak oly helységeken hajtassék végre, melyekben a népesség nagyobb száma a nemzeti őrsereg iránt az összeíró küldöttség előtt rokonszenvet tanusít."¹⁸ A nemzetőrség iránti csekély rokonszenvre utal Blaskovics egy korábbi május 1-i jelentése is, mely szerint "a nemzeti őrsereg szabad vállalkozás útján már nem akar szaporodni, igen irtózik tőle a köznép, különösen a Mátra melléke."¹⁹ Az ellenszenvet elsősorban az okozta, hogy a felszabadított jobbágyok sok helyen tévesen egy rájuk kényszerített 30 éves katonai szolgálatnak fogták fel a nemzetőrséget. A vonakodás azonban köszönhető annak is, hogy a szőlőtermő vidékeken, mint pl. a Mátraalján, a zömmel majorsági földeken található szőlők után nem törölték el a dézsmát. Így az áprilisi törvények teremtette változások iránt nem tápláltak bizalmat a szabaddá lett parasztok.

A vonakodás és a bizalmatlanság következtében a nemzetőri összeírások elhúzódtak a megyében. Júniusra feltehetően csak Blaskovics május 7-i jelentésében felsorolt helységeken készült el az összeírás. Gyöngyösön június első napjaira fejeződhetett be az összeírás, mert 12-én már tisztjeiket is megválasztották.²⁰ Egy pontos keltezés nélküli összeírás 1.317 fő gyöngyösi nemzetőrt tartalmaz, beszámítva az egészségileg "tehetetleneket" és a törvény előírásainak meg nem felelő önkénteseket is.²¹ Az egri összeírás befejezését június 13-án jelentette a városi tanács. A jelentés szerint 2.032 fő nemzetőrt vettek jegyzékbe.²² Az összeírások elhúzódsát mutatja a megyei választmány augusztus 1-i jelentése, miszerint csak az önkéntesen jelentkezőket írták még össze, melyeknek létszámát 15.000 főre becsülték.²³ A végleges összeírás csak október végére készült el, melyet november 2-án terjesztettek fel a Nemzetőrségi Haditanácshoz. Ez alapján a megye nemzetőreinek a száma 13.634 fő, melynek ismeretében túlzott optimizmusról vallott a megyei választmány augusztus 1-i jelentése.²⁴

A megyei összeírás befejezése előtt, csakúgy mint az ország más részein, Heves megyé-

17 OL H3 HNI 1848:138.

18 OL H3 HNI 1848:456.

19 OL H3 HNI 1848:138.

20 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 11.o.

21 MM. TA. 1237. 90. A Gyöngyösi nemzeti őrsereg őszve írása (1848).

22 OL H92 ON6Ht 1848:921., 1320.

23 OL H92 ON6Ht 1848:2438.

24 OL H92 ON6Ht 1848:7578.

ben is megkezdték a nemzetőri zászlóalj felállítását. A zászlóalj központjául júniusban Eger és Gyöngyöst jelölték ki. A megye kiterjedése következtében elhatározták egy harmadik zászlóalj felállítását is, melynek központjául Mezőtúrt jelölték ki.²⁵ A zászlóalj parancsnokául májusban Eger Lenkey Károly nyugalmazott kapitányt, Gyöngyös pedig Brezovay Imre nyugalmazott főhadnagyot ajánlotta.²⁶ Hivatalos kinevezésükre június 19-én került sor.²⁷ Brezovay azonban kinevezésével egyidőben lemondott beosztásáról. Helyére Gyöngyös és a megyei választmány az egri hadfogadó parancsnokát, Okolicsányi József főhadnagyot javasolta, de addigra a Nemzetőri Haditanács ajánlatára június 29-én már kinevezték Gr. Almásy Ernő kilépett főhadnagyot a megüresedett zászlóaljparancsnoki tisztségre.²⁸ A Mezőtúr központtal alakuló harmadik zászlóalj élére július 6-án Mesterházy István vértés kapitányt nevezték ki.²⁹ A zászlóalji központok kijelölése és a parancsnokok kinevezése ellenére a tényleges zászlóalji keretek csak az összeírás befejezése után alakulhattak ki, vagyis októberben.

Az összeírás elhúzódnása mellett súlyos probléma jelentkezett a felfegyverzés terén, csakúgy mint az ország más megyéiben is. A nemzetőrség töredékét tudták csak lőfegyverekkel ellátni, azok is általában saját fegyverek, vagy másoktól kölcsönvettek voltak. Blaskovics április 7-én 3.000, május 15-én 2.000 lőfegyvert igényelt a nemzetőrök számára, de kérését a kormány nem tudta teljesíteni. Fegyver iránti kérelmet benyújtottak a városok is: május 9-én Szolnok, május elején Mezőtúr, május 15-én ismét Szolnok. A kormány ezeket az igényeket sem tudta kielégíteni, egyedül május 28-án Gyöngyös kapott 200 db régi kovás puskát. Úgy a nemzetőrök jelentős része csak lándzsákkal, kiegyenesített kaszákkal és kardokkal volt felszerelve. Gyöngyösön a fegyverek között előfordult a fokos is.³⁰

Az előbbieken leírtakból kitűnik, hogy Mészáros Lázár július 13-i nemzetőrök mozgósítását elrendelő utasítása Heves megyét a nemzetőrség szervezésének kellős közepén érte. Az összeírást még nem fejezték be, hiányoztak a végleges zászlóalji keretek, s rendkívül hiányos volt a fegyverzet.

Mészáros rendeletében 3.000 nemzetőrt kívánt mozgósítani a megyéből. Gyülekezési helyül Hevest jelölte ki számukra. A rendelet vételekor július 15-én a megyei középponti választmány éppen ülésezett. A Közlöny ülésen résztvevő levelezője szerint: "*Tartalmából megértettük: hogy a haza sürgetőleg megkívánja azt, miszerint ezen megye nemzetőrsége, amennyire lehet, nagyszámmal magát mobilizálja, s Heves mezőváros alá késedelem nélkül, s amint lehet oly sebessen táborba vonuljon...*" A választmány ezek után a következő határozatokat hozta: Blaskovics alispán utazzon Pestre, s keresse fel a minisztériumot "*az elindulás, fegyverzés, élelmezés s ezekhez hasonlók megtudása végett*", másrészt kiküldték a szolgabírákat "*azon nemzetőrségi egyének összeírására, kik magokat a haza védelmére önként felajánlandják.*" A szolgabíráknak eljárásuk eredményéről hat nap múlva kellett jelentést tenniük, "*akkor ha azon nem várt körülmény jönne közbe, miként a megállapított 3.000-nyi nemzetőrség önkintesen ki nem kerülne: az sorshúzás által fog kiegészíteni.*"³¹

Blaskovics pesti útjáról részleteket nem tudunk. Egyébként Batthyány már a Heves me-

25 OL H92 ON6Ht 1848:2438.

26 OL H92 ON6Ht 1848:352.

27 OL H3 HNI 1848:525., Közlöny 1848. június 22.

28 OL H3 HNI 1848:599., OL H92 ON6Ht 1848:2438., Közlöny 1848. július 10.

29 OL H3 HNI 1848:633., Közlöny 1848. július 14.

30 OL H1 MOIB 1848:305., 539., OL H3 HNI 1848:136., 142., 293., 332., OL H92 ON6Ht. 1848:1320.

31 Közlöny 1848. július 25.

gyének megküldött mozgósítási rendelet előtt szabályozta a kiindított nemzetőrök fizetését és élelmezését, mégpedig a honvédeknek megállapított javadalmazásnak megfelelően. Minden egyéb költség is – a löszerezés anyagi fedezetén kívül – a rendelet szerint az országos pénztárt terhelte. A miniszterelnök rendelete ismert lehetett a megyei vezetők előtt is, mert az megjelent a Közlöny július 7-i számában.³² Mészáros valószínűleg Blaskovicstól értesülhetett a hevesi nemzetőrök fegyverhiányáról, s az ezen való "javítás" céljából küldött Szolnokra 2.000 db kiegyenesített "hadikasztát".³³ Blaskovics július 21-én már ismét Egerben tartózkodott.

Blaskovics pesti útja alatt a szolgabírák megkezdték a tábori szolgálatra jelentkező önkéntesek összeírását. A Közlöny levelezője némi zsurnalisztikai hevülettel is elragadtatva még azt írta a július 15-i megyei választmányi ülésből: *"E szép s nagy megye nem fogja magát a haza iránti szeretetben felülmúlni hagyni. Hanem kezében ragadandja fegyverét és megye nem a halál, hanem dicsősége elébe...Hevesiek! Én hiszek lelkesülésekben, és abban, hogy tömegesen fogtok sietni a hevesi táborba."*³⁴ Ehhez képest egészen ellentétes hangvételű Blaskovics július 21-i Belügyminisztériumnak írt jelentése: *"A tisztviselők jelenleg a hadügyminiszter rendelete következtében a kulai táborba szállandó, s avégre önkényt vállalkozó nemzetőrök összeírásával foglalkoznak, – s fájdalom! a jobbágyi sorsból érdem nélkül szabadságba helyezett új polgártársak, alig valami kevés kivétellel, a honvédelem iránt nem hogy rokonszenvet tanúsítanának, sőt inkább több helyen számosan keserűen sértő szavakban adják jelét, miképpen náloknál hálátlanabban a nyíltan pártütő rácokon kívül a magyar hon nem nevelt. A mívelt rész minden áldozatra kész és siet a táborba."*³⁵

A tábori szolgálatra való jelentkezés nemcsak a falvakban, hanem a megye városaiban is problémát jelentett, különösen Gyöngyösön. A városi tanács július 15-én értesült a hadügyminiszteri rendelet tartalmáról, s arról, hogy a megyei választmány határozata alapján a városnak 200 önkéntest kell kiállítania. A városi nemzetőrség tisztjeit a tanács arra utasította, hogy július 17-re és 18-ra rendeljék be embereiket a városházára, s buzdítsák őket a rögtöni lemenetelre. Miután ez nem vezetett a várt eredményre, július 19-én újból próbát tettek. A városi nemzetőrség mind a négy osztálynak 54-54 önkéntest kellett volna táborba indítania, de ez az újabb kísérlet sem vezetett eredményre. Olyannyira nem, hogy a július 22-i rendkívüli megyei választmányi ülésen Gyöngyös csak 25 önkéntes jelentkezőről tudott beszámolni.³⁶

A nemzetőrség tábori szolgálata ellen falvakban és városokban is mutatkozó ellenszenv eredményeként, a kívánt 3.000 önkéntes helyett alig több mint 1.000 jelentkezőről tudtak számot adni a szolgabírák a július 22-i választmányi ülésen. A Közlöny levelezője szerint lelkesülés *"csak a míveltebb, nevezetesen a nemesség osztályában található fel, mert az úrbériség alól felszabadultak általában a szabadság eszméje iránt közömbösek, s úgy látszik a hon megvédésében részt venni sem nem akarnak, sem nem tudnak."* A lelkesültség hiányát a tudósítás szerzője eltérően indokolta, mint Blaskovics alispán előző napi már ismertetett jelentése. Szerinte *"ezen minden esetre vétkes hidegség, mint némelyek hiszik nem a faj elkorcsosulásában, hanem legbizonyosabban a hanyag nevelés, korlátozt érzőfogatban fekszik. Nem tudnak felemelkedni bizonyos vonalra, honnan a nemzetiség, önállóság, s nemzetihatalom iránt magukat kellően tájékozni bírnák. És ez nem az ő hibájok. Számoljanak érettük azok, kik szándékosan nevelték őket a szolgaságban, s abban, hogy ne higgyenek*

32 OL H3 HNI 1848:622., Közlöny 1848. július 7.

33 OL H15 BM r.o. napi jelentései: Hajnik Pál Szemeréhez 1848. aug. 12.

34 Közlöny 1848. július 25.

35 OL H15 BM r.o. 1848-1- Blaskovics a belügyminiszternek 1848. júl.21.

36 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 15.o.

annak, ki értök, s ügyökért kész az áldozatra." Az önkéntesek alacsony száma következtében Blaskovics alispán célszerű intézkedéseket kért a megállapított létszám kikerekítésére. A példával maga kívánt elől járni: "A hazaszeretettől egészen átszellemesülve, beszéde végén kijelentette, mikép megjövén azon idő, midőn a polgárnak kötelessége, hazája iránti szeretetét nemcsak szóval, de tettel is bevallani, azért elhatározta magában azt, hogy táborba száll, s megy, hogy győzzön, vagy meghaljon. És ezen elhatározása beteljesítése végett kész, ha kell alispáni székétől is megválni. Ekkor a legmagasb fokra hágott a lelkesülés. A tisztviselők egy tömegben álltak fel, s mintha egy lelkek lett volna, olly egyszerre mondták ki, dörgő helyeslés között, azt, hogy hazájok megmentésére eltökéltek kardot ragadni kezeikbe, harcra kelendők azokkal, kik az ország integritása ellen felkeltek."³⁷ A megyei tisztviselők tábori szolgálatra történt felajánlkozása után meghozták a 3.000 nemzetőr mozgósításához szükséges intézkedéseket. Ezek a választmányi ülés jegyzőkönyve szerint a következők voltak:

1-ször Hogy a megye kebelében lakozó s a törvények értelmében nemzetőrséget viselni köteles, s bizonyos körülményeknél fogva még ekkoráig öszve sem íratott egyéniségek a járásbeli fő- és alszolgabírák (által – H.J.) öszvefrattassanak.

2-or Hogy a törvények értelmében öszveírt nemzetőrség negyed része tartozand Kulára menni.

3-or Az illető fő- és alszolgabírák ki fogják nyilatkoztatni a nemzetőrök előtt azt, hogy szolgálati idejük, jelenleg csak 4 hétig tartand, annak elfolyása (után – H.J.) már pedig más, azonban szintén megyebéli nemzetőrök által lesznek felváltandók: ezen nyilvánítás után kísétsék meg az illető nemzetőröket önkéntes ajánlkozás melletti elmenetelre (rábírní – H.J.). – Ha azonban ezen kíséretlők eredménytelenek leendenek, azon esetbe minden személyválogatás nélkül mind a négyszeri elmenetelre sorshúzás alkalmaztassék, oly megjegyzéssel azonban, hogy a helységek és városok nemzetőrei által választatni fognak oly négy egyének, kik esmérve a nép körülményeit, az illető szolgabírákkal s városi hatóságokkal egyetértőleg szigorúan meg fogják ítélni azt, kik azon egyének, kik elmeneteleik által családokat végveszélybe, s kínos nyomorúságba kényszerítetnek dönteni. – Illy egyének a sorshúzás alól kivétetvén.

4-er Az egyenlőség tiszta elvénél fogva, az ki fegyvert fogni bir, maga helyett nemzetőrt nem helyettesíthet, ha azonban valaki mindazon által, hogy súlyos betegségben szenved, mégis az említett hazafiúi vállalat terhét viselni óhajtja, általa helyettesítendő nemzetőr szívesen fogadtatik.

5-ör Azok kik a szolgabírók által foganatosítatni kívánandó sorshúzás irányában szóval, avagy tettel vétkes akadályokat merészelnék előidézni, azok mint a törvénynek és honnak ellenei tekintendők, s a szolgabírói jelentés nyomán a törvénynek értelmében szigorúan megfenyítendők.

6-or Mivel a megyei tisztviselők általánoson kívánának elmenni, – a tisztviselők eltávozása pedig csak veszélyes kártékonyságokat vonhatna maga után, ennél fogva a tisztviselői karnak az alispán által kijelölendő fele jelenleg, a másik fele pedig a jövő alkalommal fog eltávozni.

7-er Azok ellen kik jelenleg a Nemzet megmentése tekintetéből Kulára mennek, ottani maradások üdejéig a törvény értelmében semmi némű keresetek sem indítatnak.

8-or A megyéből menendő nemzetőrség egy része folyó hó 31-ik napján fog Hevesre

37 Közlöny 1848. július 29.

indúlni, s ott egy napot üdözvén másnap Szolnokba szállítatik, – a Tisza járásból elmenendő nemzetőrök augusztus 2-án fognak Szolnokban megjelenni.

9-er Az elnök alispán a nemzetőröket tiszteikkel egyetemben Kuláig 8 pft napi díjakkal, s illető kenyerekkel a megye költségén el fogja látni.

10-er Az egri és gyöngyösi nemzetőröknek Szolnokig kocsin történendő elszállítása iránt elsőalispán Blaskovics Gyula fog intézkedni, a többi városok és helységekből eltávozó nemzetőrök elvitele érdemében pedig az illető fő- és alszolgabírák rendelkezendnek, egyszersmind általok a Kulára menendő nemzetőrök fuvarozására helybeliek minden személy válogatása nélkül fel fognak szólítani, – ami pedig a vadászfegyvereknek öszveszedését illeti, arra nézve szinte meg fogják keresni az illető fegyvertulajdonosokat az iránt, hogy a körülmények tekintetbe vételével nélkülözhető fegyvereiket a Kulára menendő nemzetőrség számára átkölcsönözni mulaszthatatlan polgári kötelességeknak ismerjék.

11-er Az eltávozó nemzetőrök javaira felügyelni az illető helybeli Elöljáróságok fognak szigorú felelet terhe alatt.

Miután végre szóba hozattott az, hogy a Mezőtúron alakuló lovas nemzetőrség is vételessék sorshúzás alá, erre nézve határozattott, hogy azon mezőtúri lovas nemzetőrök, kik már felszerelve vannak, jelenleg a sorshúzás alól kivétemek oly megjegyzéssel azonban, hogy amidőn reájuk szükség leend szolgálattételre minden esetre ki fognak állítani.

12-er A tűzvész által tetemesen megkárosult mikófalusi közönség a sorshúzás alól jelenleg kihagyandó.³⁸

A választmány határozatainak végrehajtására kevés idő állt rendelkezésre. Többek között olyan feladatokat kellett elvégezni napok alatt, pl. a nemzetőri törvénynek megfelelő személyek összeírását, melyet a korábbi hónapokban a nyugalom fenntartása érdekében – összhangban a miniszterelnöki rendeletekkel – elhalasztottak. Úgy a választmányi határozatok végrehajtása szigorú, ellentmondást nem tűrő intézkedéseket követelt. A fő- és alszolgabírák ilyen szellemben utasították az alárendeltségükbe tartozó települések bíróit. Július 23-án Szombathelyi János Tisza járásbeli alszolgabíró – miután közölte a megyei választmány rendeletét és felsorolta a hatósága alá tartozó falvakban a sorshúzás kijelölt időpontjait – arra szólította fel a bírókat, hogy: "Kötelessége lesz Önöknek a kebelbeli nemzetőrséget jól eleve a mikorri megjelenés eránt tudósítani, eiszersmind tudokra adni, hogy ki a sorshúzásnál meg nem jelenik, vagy az e nemű eljárás ellen szegül, azok mint makacsok s mint a Hon ellenei lesznek szigorúan megfenyítendő, mindenütt rendet és pontosságot szigorú felelet terhe alatt megvárok."³⁹ Hasonló szellemben íródott Almásy Sándor Tarna járásbeli alszolgabíró július 24-i rendelete is. Miután közölte a falvak bírásaival, hogy törekedjenek az önkéntes jelentkezés elérésére, azzal folytatta rendeletét, hogy "a kijelölt sorshúzási napokon a mondott órákra minden kebelökbeli és a törvény értelmében összeírt nemzetőrt, akár felesküdvé legyenek akár nem, a község házához berendelni, s őket arra is figyelmeztetni el ne mulasszák, hogy azon nemzetőr, ki a sorshúzást kikerülni akarva elmarad, vagy éppen magát eltitkolja, mint gyáva lelkű rossz polgár, s most nyert polgári jogaira érdemtelen, a büntető törvények teljes súlyát ki nem kerülendi."⁴⁰

A sorshúzás végrehajtásának alapvető feltétele a nemzetőri törvény hatáskörébe tartozó személyek összeírása volt, mely a falvakban júliusban még meglehetősen hiányos volt. Az összeírás fontosságát jelzi, hogy a választmányi határozat első pontja is ezt írta elő. A

38 OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

39 OL H123 Pélyre vonatkozó iratok

40 OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

nemzetőrök összeírására vonatkozóan külön rendeletet adtak ki több esetben is a szolgálóbirák. Almásy Sándor július 24-én arra utasította több hatáskörébe tartozó falu jegyzőjét, hogy *"miután kebelükben még mind ekkoráig is a nemzetőrök összeírva nincsennek...azonnal szoros felelet terhe alatt is tüstént, az 1848 évi 22-ik törvénycik értelmében, írják össze, kijelölve összeírásukba azoknak birtokukat, vagy évenkénti jövedelmüket. Egyébiránt figyelmeztetem Jegyző Urakat, hogy az érintett összeírás akkorra, mikor t.i. a megrendelt sorshúztatás végett a napokban helységükben megjelenendek mulaszthatatlanul készen legyen."*⁴¹

A tábori szolgálatra kirendelt létszám kiállítása július utolsó napjaira előrehaladt. A Nemzeti augusztus 3-i száma szerint a kezdeti ellenszenv csillapodott, s jó hangulatban zajlott a toborzás.⁴² A hangulat jónak minősítése túlzás, csak arról van szó, hogy a sorshúzás elkerülhetetlenségét látva, több helyen azt nem várták be, hanem önként kiállították a kívánt létszámot.⁴³ Ez a megoldás azonban nem mindenhol következett be. A Blaskovics alispánt helyettesítő Berecz Ferenc augusztus 3-án azt jelentette a Belügyminisztériumnak, *"hogy a Kulára elment nemzeti őrseregnek sorshúzás útján eszközölt kiállítása alkalmával néhány helységekben epés kifakadások történtek, de azok már minden nagyobb eredmény nélkül lecsillapultak, kivéven Rhéde (Nagyréde – H.J.) helységét, hol illy nemű kihágásokért a főbűnösök közül tizen az állandó Törvényszék által fogságra ítélttven, a megyei börtönbe már be is hozattak."*⁴⁴ A nagyrédeihez hasonló incidens fordult elő a Mátra járásba tartozó Recsken is.⁴⁵

Kevesebb problémával járt a városoktól kívánt létszám kiállítása. Egerről és Törökszentmiklósról már a július 22-i választmányi ülésen úgy nyilatkoztak, *"melyeknek nemzetőrei minden pillanatban készek az indulásra."*⁴⁶ A Kossuth Hírlapjának tudósítása szerint július 23-án Egerben már 300 nemzetőr gyűlt össze, aki kész lemenni a Délvidékre.⁴⁷ A Közlöny egri levelezőjének augusztus 11-i tudósítása szerint a várostól kívánt 500 fő önkéntes alapon állt ki.⁴⁸ Mezőtúrt és Szolnokot nem érte váratlanul a tábori szolgálatra vezénylés, mert ennek lehetőségét már több júniusi miniszteri rendelet is felvetette.⁴⁹ Mezőtúron a problémát elsősorban a nemzetőrség szervezetlensége és kiképzetlensége jelentette.⁵⁰ A városok közül a legnagyobb probléma Gyöngyösön jelentkezett. Mint korábban említettük a kívánt 200 önkéntes helyett július 22-ig csak 25-en jelentkeztek. A július 22-e után felmerülő nehézségekről Berecz Ferenc helyettes alispán jelentést tett a Belügyminisztériumnak. E szerint: *"Gyöngyös várossában némelly allyas emberek a nemzetőrség iránt ellenszenvvel lévén, annak irányában balmagyarázatokat kezdetek a nép között hitegetni, miután azonban az ott működő állandó törvényszék által a két fő bűnösök fogságra ítéltettek, s már a megyei börtönbe be is hozattak, sikerült a rendet, és békét ismét helyreállítani."*⁵¹ A problémát Gyöngyösön és a közeli Nagyredén is – a katonai szolgálattól való vonakodáson túl – a szüret jelentette. Sokan attól tartottak, hogy délvidéki tábori szolgálat belenyúlik a

41 OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

42 Nemzeti 1848. augusztus 3., DEZSÉRI BACHÓ 1939: 16.o.

43 OL H15 r.o. 1848-1-342

44 OL H15 r.o. 1848-1-361

45 Közlöny 1848. augusztus 16.

46 Közlöny 1848. július 29.

47 Kossuth Hírlapja 1848. 25. sz., DEZSÉRI BACHÓ 1939: 16.o.

48 Közlöny 1848. augusztus 16.

49 OL H75 HM/k 1848:255/a., OL H3 HNI i.k. 1848:494.

50 OL H92 1848:3222.

51 OL H15 r.o. 1848-1-342

szüreti időszakba, illetve annak előkészületeibe. Sok itteni ember számára a szőlő volt a legfontosabb megélhetési forrás. A bujtogatók elleni hatósági fellépés mellett csillapította a megbolygatott kedélyeket a tábori szolgálat időtartamának köztudomásúvá válása is. Az oda- és visszaúttal együtt hat hetes szolgálat azt jelentette, hogy a nemzetőrség első negyedével levonulók visszaérnek a szüret időszakára. Így végül önkéntes alapon állt ki a kívánt 200 fő, de amint látni fogjuk a kedélyek nem csillapultak le végleg.⁵²

A tábori szolgálatra kiállított nemzetőrök pontos társadalmi összetételét nem ismerjük. A falvakból kiállított nemzetőrök többsége valószínűleg birtokos paraszt volt. Bonyolultabb a helyzet a városok esetében, amelyekben sokrétűbb volt a lakosság foglalkozása. A Közlöny levelezője szerint az Egerből kiindult 500 fő többségét értelmiségiek és kézművesek alkották. Hasonló volt az összetétele a Gyöngyösről kiállított 200 főnek is.⁵³

A nemzetőrség mozgósításakor országos jelenség volt, hogy gyakran olyan személyeket is tábori szolgálatra vezényeltek, akik számára mentességet vagy kedvezményt biztosítottak az érvényben lévő kormányrendeletek. A miniszterelnököt helyettesítő Mészáros Lázár július 25-én arra hívta fel a törvényhatóságok figyelmét, hogy *"a kiindulásoknál kellő figyelmet fordítsanak arra, hogy ne mind a megye, vagy más hivatalnokok, posta-, só-, uradalmi tisztiek, lelkészek, orvosok stb. késztessenek az eljövételre, mert hisz az illy nyilvános tisztviselőkre a hatóságokban, a kormányzás rende, egészségi szempontból, lelkeszeti stb. tekintetből, nagy szüksége van."*⁵⁴ A rendelet ellenére Törökszentmiklóson nem vették figyelembe a helyi postahivatal működésének személyi feltételét és tábori szolgálatra vezényelték a postamestert is. Az eset a Nemzetőrségi Haditanács elé került, amely arra utasította augusztus 21-én a mozgósított nemzetőrség parancsnokát, hogy azonnal bocsássa haza a postamestert.⁵⁵ Gyöngyös esetében gazdatiszték is tábori szolgálatra vonultak, noha őket mentesítették a nemzetőri tevékenység alól. Esetükben azonban önkéntes jelentkezésről van szó, amit alátámaszt az is, hogy március óta kivették részüket a nemzetőrségi szolgálatból.⁵⁶ A megye más részeiből azonban több szolgálat alóli felmentési kérelem érkezett gazdatisztéktól a Nemzetőrségi Haditanácshoz.⁵⁷

A megyei választmányi ülés, mint láttuk július 22-én azt határozta, hogy a megyei hivatalnokok felének kell tábori szolgálatra vonulnia a nemzetőrség első negyedével. Blaskovics Gyula alispán a következő tisztviselőket jelölte ki az elmenetelre: Söldos Imre főszolgabíró, Balázsovics József, Halasy Kázmér, Almásy Sándor, Bíró Albert, Izsák László, Kürthy Károly alszolgabírák, Erdei Imre, Radics Miklós, Talabér Lajos, Kovács Ferenc, Majzik Félix, Hanák Sándor, Axman Ferenc aljegyzők, Lipcsei Péter, Lipcsei József, Rakovszki Andor, Hevesi János, Szabó Balázs tiszti alügyészek, Szekerka Miklós, Veresmarthy Andor, Szabó Károly, Keller Miklós, Csernus Sándor, Kürthy József esküdtek, Véges József polgári biztos, Leskoski András, Csank Ignác, Feidman Alajos és Kormos Lipót írnokok. A szolgálatra el nem távozott hivatalnokok munkájának segítésére tiszteletbeli tisztviselőiséget hoztak létre, *"hogy míglen a rendes tisztviselők (vissza)érkeznek, hivatásukhoz tartozó ügyekben befolyást gyakoroljanak."*⁵⁸ Sokan táborba vonultak a városi tisztviselők közül is, ami meg-

51 OL H15 r.o. 1848-I-342

52 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 17-18.o.

53 Közlöny 1848. augusztus 13., DEZSÉRI BACHÓ 1939:18.o.

54 Közlöny 1848. július 27.

55 OL H92 ON6Ht 1848:3208.

56 OL H3 HNI 1848:636., DEZSÉRI BACHÓ 1939:17.o., MM.TA. 1237. 90., Közlöny 1848.július 11.

57 OL H92 ON6Ht 1848:1935., 1943.

58 OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

növelte az otthon maradt munkáját.⁵⁹ Gyöngyösről a következő tisztviselők távoztak el: Panker Gábor főkapitány, Baráth József tiszti főügyész, Hazucha József és Svetitska Antal tanácsnok, Cserha Ferenc kapitányi biztos, Bóta János írnok és Czákó Gábor hadiadószedő.⁶⁰

A hadügyminiszteri rendelet és a megyei választmány határozata alapján a Mátra, a Tarnai és a Gyöngyösi járás nemzetőreinek július 31-én Hevesre kellett indulniuk. A kijelölt gyülekező helyre a megadott időben csak az egriek és a Mátra járás nemzetőrei érkeztek meg.⁶¹ A másik két járás nemzetőreinek elkészését Mészáros Lázár július 25-i rendeletében kell keresnünk, mely július 27-én jelent meg a Közlönyben. Ebben arra szólította fel a törvényhatóságokat, hogy mielőtt nemzetőrségüket kiindítanák tegyenek jelentést a Hadügyminisztériumnak:

a, Hány összeírt nemzetőr van a megyében vagy városban.

b, Mennyi van némileg kiképezve és felfegyverezve.

c, Hányat lehetne (mint – H.J.) önkinteseket (vagy már hosszabb szolgálatra alkalmakat) kiindítani.

*Ha majd ez a jelentés ide érkezik, innen fog kimenni a rendelet, mikor, mennyien, és merre induljanak, ahol egyszersmind a szükséges intézkedések meg lesznek téve.*⁶²

Mészáros rendeletét az érintett járások úgy értelmezték, hogy mielőtt a megye meg nem teszi a kért jelentést, s annak értelmében meg nem kapják a szükséges utasítást, nem kell elindulniuk a Délvidékre. Mészáros rendelete azonban csak a jövőben kiindítandó nemzetőrökre vonatkozott, a folyamatban levőkre nem. Különösen erős volt a kiindulás elkerülésére való törekvés Gyöngyösön. Spetykó Gáspár híradása szerint *"három úr – senkitől megbizatva – a város nevében Pestre ment, s ott Mészáros Lázár és Klauzál Gábor miniszterek előtt azt hazudván, hogy a gyöngyösi nép a táborba menetelre kényszerítve van, kieszközölni erőlködött, hogy még Szolnokról visszaküldessünk..."*⁶³ A levél hitele kétséges, de a benne leírt hangulati hozzáállás az előzmények után valóságosnak tűnik. Az őszi szüret közelsége és a népszerűtlen katonai szolgálat képes volt a megnyugodni látszó kedélyeket ismét felbolygatni. A tábori szolgálatot népszerűtlenné tette az is, hogy a mozgósítani kívánt nemzetőrök száma háromszorosa volt a megyére 1840-ben kivetett újonc létszámnak.⁶⁴ A Gyöngyösi és Tarnai járás nemzetőreinek elindulására Berecz Ferenc helyettes alispán erélyes intézkedéseket tett. Ezek hatására augusztus 1-jén és 2-án azok is megindultak a gyülekezőhelyre. A problémák azonban még nem értek véget. A gyöngyösiek augusztus 3-án Szolnokon érték utol a más járásokból kiállított nemzetőröket. Itt kénytelenek voltak a szabad ég alatt táborozni, mert a városi szállásokat teljesen elfoglalták az előbb érkezett nemzetőrök, s a Debrecenből szintén a Délvidékre vonuló 10. honvédszázalaj. Rosszul szervezték meg az ellátást is. Mindezek csüggesztőleg hatottak az egyébként sem túl nagy lelkesedésre. Panker Gábor gyöngyösi nemzetőr százados és Spetykó Gáspár a városi előjáróságnak írt leveleikben beszámoltak arról, hogy többen hazaszöktek, elhagyva még fegy-

59 Közlöny 1848. augusztus 16.

60 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 17-18., 28.o.

61 Közlöny 1848. augusztus 16.

62 Közlöny 1848. július 27.

63 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 21.o. Spetykó levelének hitelességét kétségessé teszik a benne valótlannal szereplő dátumok. Eredetije nem ismert, először Ethei Sebők László közölte 1880-ban megjelent Gyöngyös és vidéke története című könyvében, s tőle vette át hiteles közlésként Dezséri Bachó többször idézett munkájában. Mészáros rendeletének fogadtatása: Közlöny 1848. augusztus 6.

64 Közlöny 1848. szeptember 18.

vereiket is. A szökevényekre nézve a városi közgyűlés mindössze azt határozta, hogy az okozott károkat térítsék meg. Csapatuk elhagyása miatt nem bélyegezték meg őket.⁶⁵ Szökés azonban nemcsak a gyöngyösieknél fordult elő. Erről árulkodik több szolgabírói rendelkezés. Pl. Halasy Gáspár augusztus 11-én arra utasította a települések előljáróit, hogy tegyenek jelentést arról, miszerint: *"a Kulára kirendelt nemzeti őrök közül, kik voltak rendelkezve mind elmentek é, vagy ha elmentek, útjokból kik jöttek vissza, s mi adott okot útjokbóli visszatérésükre."*⁶⁶

Hevesen és Szolnokon a különböző járások nemzetőreiből megalakult a táborigazgatóra levonuló zászlóalj, amely a *"Heves Megyei táborozó Nemzeti őrsereg 1-ső zászlóalja"* elnevezést kapta. Parancsnoka Lenkey Károly nemzetőr őrnagy lett. A zászlóalj megalakítása magába foglalta a nemzetőrök századokba osztását, a felfegyverzést, valamint a táborigazgatóhoz szükséges egyéb eszközökkel való ellátást. A Szolnokon összegyűlekezett nemzetőrök jelentős részét azonban nem osztották be a zászlóaljba. A Közlöny levelezője szerint *"Szolnokból, a menetelre túlbuzgósított aggodtakat, családi gondokkal túlterheltek, beteges testalkotásúak és felesleges számban megjelentek, visszatértek, és helyesen, mert amazok a haddal együtt járó bajokat kiállani képesek nem lehetvén..."*⁶⁷ A felsoroltak hazaküldése Mészáros július 25-i rendeletével összhangban történt, amely tartalmazta azt is, hogy *"Az utóbbi időben kiindított nemzetőrsergek felállításánál tapasztalatlanságból nem úgy jártak el némelly hatóságok, amint az célra vezető volna. Aggastyánok, beteges emberek, gazdasági, családi gondokkal túlterheltek egyének, szinte a kiindulásra kényszerítettek. Hasznos hadi szolgálásokat főképen csak azoktól lehet várni, kik szinte testi erejükre, mint a hadgyakorlatban nyert kiképzésre, az ily terhes kötelességek teljesítésére alkalmatosak."*⁶⁸

A hazaküldések után megmaradt nemzetőröket hat századba osztották. Lenkey Károly augusztus 17-én 1.605 főben adta meg zászlóalja létszámát a Nemzetőrségi Haditanácsnak.

Törzs	6 fő	
1. század	245 fő	parancsnok Panker Gábor százados
2. század	225 fő	parancsnok Véges László százados
3. század	302 fő	parancsnok Losonczy Lajos százados
4. század	302 fő	parancsnok Babits István százados
5. század	223 fő	parancsnok Dombrády László százados
6. század	282 fő	parancsnok Gr.Keglevich Gyula százados

Az 1-2. századot a Gyöngyös, a 3-4. századot az Eger, az 5-6. századot a Mezőtúr központú zászlóaljokhoz tartozó nemzetőrök alkották.⁶⁹

A zászlóalj fegyverekkel való felszerelése komoly problémát okozott a megyei vezetésnek és a Hadügyminisztériumnak egyaránt. Egerben és Gyöngyösön saját erőből próbálták megoldani a fegyverrel történő felszerelést. Az egriekre vonatkozóan az jelent meg a Közlönyben, hogy az értelmiségiek és a hivatalnokok *"vadászfegyverekkel s a felkelő seregtől (1809-es nemesi felkelés – H.J.) megmaradt kardokkal s töltéstartókkal valának ellátva. A kézművesek némellyike szinte hasonló eszközt fogott a védelmére, kiknek pedig vadászpuskájuk nem volt, azok a földművesekkel fegyvertelenül vonultak ki fészkeikből az ótalom-*

65 DEZSÉRI BACHÓ 1939: 20-21.o.

66 OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

67 Közlöny 1848. augusztus 16.

68 Közlöny 1848. július 27.

69 OL H92 ONóHt 1848:2887., Ht.L 1848/49 52/b-9/1-16

ra...⁷⁰ Egy augusztus 3-i felmérés szerint azonban a megyei fegyvertárban még maradtak használható fegyverek (500 pisztoly, 263 kard)⁷¹. A vadászfegyverek részben sajátok, részben pedig kölcsönkértek voltak. A fegyverek kölcsönkérésére a városi tanács még június 17-én hozott határozatot.⁷² A löfegyverek pontos száma csak a 4. századnál ismert. Lenkey szeptember 18-i Nemzetőrségi Haditanácsnak írt összefoglaló jelentésében 120 löfegyvert említ a századnál, ami a létszám 2/5-nek felel meg. A jelentős részben szintén egriekből álló 3. századnál ez az arány kb. 1/5 lehetett.⁷³ A gyöngyösi nemzetőröket a Hadügyminisztériumtól kapott kovás puskákkal, illetve saját és kölcsönkért vadászfegyverekkel igyekeztek felszerelni. Magánszemélyek 41 löfegyvert adtak kölcsön a nemzetőrök számára, ebből 26 az Orczy család fegyvertárából származott.⁷⁴ Az első század számára augusztus 4-én Szolnokon kiosztott kaszát számából azonban úgy tűnik, hogy a gyöngyösi 200 főnek is csak 1/3-át látták el löfegyverrel, noha a helyi nemzetőrségnek és a magánszemélyeknek több mint 300 puskája volt.⁷⁵ A löfegyverekkel való ellátás legrosszabb a mezőtúri zászlóaljhoz tartozó 5. és 6. században, illetve a gyöngyösi zászlóaljhoz tartozó 2. században volt. Ezek a századok a tisztek és néhány közember kivételével csak kiegyenesített "harci kaszákkal" voltak felszerelve. A fegyverekkel el nem látott nemzetőröket Hevesen és Szolnokon "fegyverezték" fel. Augusztus 1-jén a 3. század 50, a 4. század pedig 49 db lándzsát vett át Hevesen. Ezek a lándzsák feltehetően azok, melyeknek készítését Eger városi köz-költségen még márciusban elhatározta.⁷⁶ 18 db köz-költségen készült nyeles kaszát vettek át augusztus 5-én az 5. századba tartozó szolnoki nemzetőrök is. A többi nemzetőrt a minisztérium által Szolnokra küldött 2.000 db "harci kaszával" szerelték fel. Augusztus 4-én a 6. század 271 db, az 5. század 200 db, az 1. század 187 db, a 2. század 212 db kaszát vett át a zászlóalj törzsétől. Augusztus 6-án a 3. század 182 darab, a 4. század 130 kaszát vett át. Szolnokon löfegyvert mindössze 14 db-ot tudtak kiosztani. Szolnokon kapták meg a táborozáshoz szükséges főzőedényeket is.⁷⁷

A zászlóalj Szolnokon való tartózkodása több időt vett igénybe a tervezettnél. Ez több okra vezethető vissza. Mészáros előzetesen azt hagyta meg Heves megyének, hogy a Délvidékre vonuló nemzetőrei Szolnokon várják be további utasítását. A Szolnokról való elindulási parancsnak nincs nyoma az iratok között. A Márczius Tizenötödike augusztus 9-i száma viszont arról tudósít, hogy Lenkey Károly Szolnokról egy főhadnagyot küldött a hadügyminiszterhez eligazításért. Mészáros állítólag nagyon elcsodálkozott azon, hogy a hevesiek már Szolnokon vannak. Az elcsodálkozás kétséges, hisz még július közepén ő szabta meg, hogy mikor legyenek Szolnokon. Az azonban valószínű, hogy az említett főhadnagynak szóban adta át az azonnali elindulásra vonatkozó parancsot.⁷⁸ Az azonnali kiindulásnak a hadügyminiszteri utasításra várakozáson kívül más akadálya is volt. Lenkey Károly augusztus 17-én a Nemzetőrségi Haditanácsnak írt jelentésében arra panaszkodott, hogy Szolnokon "részént a számtalan egybe sereglett külön megyei nemzetőrök s honvédek

70 Közlöny 1848. augusztus 16.

71 OL H15 BM r.o. 1848-16-74

72 OL H92 ON6Ht 1848:1320.

73 OL H92 ON6Ht 1848:4019.

74 OL H15 BM r.o. 1848-16-85

75 OL H1 MOIB 1848:539., OL H3 HN1 1848:332.

76 OL H1 MOIB 1848:305., Ht.L 1848/49 52/b-9/1.,2.

77 Ht.L 1848/49 52/b-9/3-13.

78 OL H75 HM/k 1848:4227., Márczius Tizenötödike 1848. augusztus 9.

sokasága miatt, részént a megye erénytelen intézkedése végett 5 napig vesztegelni kéntele-nülvén, csak nagy nehezen zászlóallyam 4 századjait f.hó 7-én indíthatván Szeged felé útnak, magamnak különösen Kürthy Ferenc alszolgabíró vétkes hanyagsága miatt, ki ahe-lyett, hogy hivatalos kötelességénél fogva e sereg tovaszállításáru gondoskodott volna, Pestre mulatni ment, kellő kocsik hiánya végett, még augusztus II-ig hátra maradni kell-vén."⁷⁹ A jelentés nem szól arról, hogy a másik két század mikor indult el Szolnokról. Lenkey tévesen hivatkozik más megyékből Szolnokon tartózkodó nemzetőrökre. Ott a He-ves megyei nemzetőrökön kívül csak a 10. honvédszászlóalj tartózkodott, amely szintén a Délvidékre tartott. Parancsnoka, Szemere Pál őrnagy augusztus 6-án szintén szóvá tette a Szolnokon való veszteglést: "az egész zászlóalj elindulására Szolnokon elegendő gőzhajó nem lévén, kénytelen volt annak egy részével, ugyanis 1-ső, 2-ik, és 3-ik századdal 5-én elindulni,...a hátra maradt három század pedig azon parancsolattal hagyatott hátra, hogy a legközelebbi Szolnokra megérkezendő gőzösön útnak induljon, úgy hogy 7-kén Szegeden legyen."⁸⁰

Az idézett jelentésből kitűnik, hogy a gőzhajókat a 10. honvédszászlóalj elszállítására vették igénybe. Úgy a hevesiek gyalog indultak el Szeged felé. Útjuk nem volt mentes apró incidensektől. Dombrády László az 5. század parancsnoka arról tett jelentést a zászlóalj parancsnokságának, hogy: "Midőn Szolnokról kiindultunk századombéli Bozóki János, az úton legelő ludak közül több számú ludakat vakmerőn elfogott, és azokat, Szolnok és Kun-szentmártonyi csárdába, részint megsütötték, és Bartosi József tizedes társaságába meget-ték, részint pedig elevenen még Szögedre is hozatott..."⁸¹ E jelentéktelennek látszó tény egyrészt utal a fegyelmezetlenségre, de a rossz ellátásra is. A tábori szolgálatra vonuló nemzetőrség fegyelmi viszonyait Batthyány még júniusban szabályozta. E szerint: "...a nemzetőri zászlóaljak, mihelyt a honvédelemre helyből kiindítottak, rend és fegyelem tekin-tetében a katonai, fegyelmi szabályzatok szerint magokat tartásák, azon kivétellel, hogy testi büntetés semmi esetben sem alkalmaztathatik." Júliusban egy újabb rendeletében a sorkato-naság mintájára szervezett honvédség fegyelmi szabályai alá helyezte Batthyány a tábori szolgálatot teljesítő nemzetőrséget.⁸² A katonai fegyelmi szabályzatok betartása azonban a tábori szolgálat egész ideje alatt problémát jelentett. Több önkényes cselekedet, köztük lakosságtól való lopás ismeretes augusztus folyamán, pl. Dombrády százados idézett au-gusztus 18-i jelentésében megemlítette századának egy másik tolvajlási tettét is Kiszács faluban.

Nagy problémát okozhatott a gyalog vonuló nemzetőrök számára a rendkívüli nyári hőség is, amelyre más alakulatok is panaszkodtak. A szintén ezekben a napokban a Délvi-dékre vonuló 6. honvédszászlóalj századosa, Klapka György azt jegyezte le későbbi vissza-emlékezéseiben, hogy "a hőség utunk egész ideje alatt elviselhetetlen volt. Csak elvétve találtunk kutakat az úton, s többnyire ezek is ki voltak száradva. Sokan a szomjúságtól és hőségtől gyötörve összeomlottak, és sem fenyegetéssel, sem barátságos biztatással nem sikerült többé őket talpra állítani."⁸³

Pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre a hevesiek Szegedre érkezéséről. A meg-teendő út nagyságát tekintve, amely három napi járóföld, valószínűleg augusztus 9-én este

79 OL H92 ON6Ht 1848:2887.

80 OL H92 ON6Ht 1848:2528.

81 Ht.L 1848/49 52/b-9/16

82 OL H92 ON6Ht 1848:1025., Közlöny 1848. július 21.

83 KLAPKA 1986: 61.o.

érkezett Szegedre az első négy század. Augusztus 10-én feltehetően pihenőnapot tartottak, illetve bevárták a később indult másik két századot.

Szegedre érkezve a hevesi nemzetőrök a hadszíntér közelébe értek. De mire is lehetett felhasználni ezeket a hiányosan felszerelt, kiképzetlen, fegyelmi szabályokat nehezen tűrő nemzetőröket? A júniustól zajló szerbek elleni fegyveres küzdelmekben, a nemzetőrök konkrét katonai hadműveletekre való alkalmatlansága hamar bebizonyosodott. A megerősített szerb táborok elleni ostromra érdemben nem lehetett őket felhasználni. Települések védelmére is csak rendes sorkatonasággal vegyesen lehetett nemzetőröket alkalmazni. A tábori szolgálat viszontagságait nehezen tűrték el, gyakorivá vált körükben a parancsokkal szembeni engedetlenség. A legnagyobb visszhangot július közepén a Tolna megyei nemzetőrök engedély nélküli hazatérése váltotta ki. A szaporodó negatív jelenségek hatására Br. Baldacci Manó ezredes, a Nemzetőrségi Haditanács elnöke július 22-én azt írta Mészáros Lázárnak, hogy a nemzetőrség *"csak fegyverbecsülésünket kockáztatandja és ellenségeinknek jelen,...csupán készületlenségünkéből eredő gyengeségünket felfedezendi."*⁸⁴ Augusztus 10-én a délvidéki magyar haderő jobbszárnyai dandárának parancsnoka, Karl Wollnhofner vezérőrnagy marasztalta el a fegyvertelen és fegyelmezetlen nemzetőrséget.⁸⁵ Hasonló jelentéseket kapott a miniszterelnök Bechtold altábornagy, főparancsnoktól is. Bechtold jelentéseinek hatására Batthyány augusztus 11-én egy – nemzetőrségi alakulatoknak kihirdetendő – rendeletet küldött Szentkirályi Mór délvidéki kormánybiztosnak, amely a jászkunok és az aradiak dicsérete után azzal folytatódott, hogy *"némellyekben engedetlenség uralkodik, annyira, hogy azok a vett parancsolatok teljesítésére sem kéressel, sem szigorral nem vehetők, ez által az operatívok folyamát gátolják, és így haszon helyett kárt okoznak. – Nem akarván bélyegezni senkit sem, neveket nem mondok, de hazafiak kérem e hon és igazságos ügyünk nevében, legyenek bizodalommal vezérok iránt, engedelmeskedjenek parancsolatainak, harcoljanak vitézül..."*⁸⁶

A nemzetőrség katonai alkalmazásának célszerűtlenségét látván többen más felhasználási területet javasoltak számukra. Július végén Török Gábor kormánybiztos azt írta Mészáros Lázárnak, hogy: *"A nemzeti öröknek katonai szempontból nem nagy hasznuk van, de erkölcsileg nagy hatást tesznek"*, mert visszatartják a táborok mögötti szerb lakosságú helységeket a lázadástól. Hasonló tartalmú levelet írt július 24-én Szemere Bertalan is Szentkirályi Mór kormánybiztosnak: *"Figyelmeztetem, hogy a fegyverrel kellőleg el nem látott nemzetőrök a gyanús helységek megfékezésére sikerebben használhatók, mint a nyílt harcra..."*⁸⁷ Látni fogjuk, hogy a hevesi nemzetőröket is kezdetben megbízhatatlannak tartott települések fékentartására igyekeztek felhasználni, de a bácskai katonai helyzet ezt mindvégig nem tette lehetővé.

Június folyamán a szerbek, kihasználva a térségben állomásozó sorkatonaság kis létszámát, erődített táborokat építettek ki a Délvidéken. Legfontosabb uralmuk alatti terület a Duna és a Tisza összefolyásánál elhelyezkedő Sajkás kerület volt, amelyet Bács vármegyétől az úgynevezett "nagy római sáncok" választottak el. A "nagy római sáncoktól" északra a szerbek a Ferenc-csatorna mentén két erődített tábort építettek ki Szenttamásnál és Turiánál. A Bechtold altábornagy vezette magyar erők július 14-én sikertelen kísérletet tettek a két tábor bevételére. A magyarok kudarca megnövelte a szerbek önbizalmát. A "nagy római sáncok" mögül kiinduló vállalkozásaikkal állandó veszélyt jelentettek Bácska falvaira és a

84 OL H91 ON6Ht e.i. 1848:415.

85 OL H2 1848:2523.

86 Közlöny 1848. augusztus 12.

87 OL H15 BM r.o. 1848-1-385., Közlöny 1848. július 27., OL H9 BM e.i. 1848: 619.

többi magyar erőktől való elvágtatással fenyegették a péterváradai erődöt. A szerbek szándékainak megakadályozására egy Óbecsétől – Futakig terjedő őrvonal létrehozását határozták el magyar részről. Az őrvonal legjelentősebb támaszpontjai Óbecsén, Hegyesen, Verbászon és Ókérén épültek ki. Ókértől délre a Péterváradra vezető utakat a Járékban, Temerinben és Futakban elhelyezkedő kisebb magyar erők fedezték. E táborok egy órányira sem voltak a "nagy római sáncoktól", s augusztus 10-től állandó szerb támadásoknak voltak kitéve. Védelmükre kevés sorkatonaság állt rendelkezésre, ezért nemzetőröket is igénybe kellett venni. Erre a szerepre a hevesi nemzetőröket jelölték ki, akikre így a kezdeti megszálló, területbiztosító tevékenység után sokkal veszélyesebb első vonalbeli katonai szolgálat hárult. A szükséges bevezető után azonban kövessük végig a hevesiek bácskai tevékenységét.

Szegedről augusztus 11-én Szabadkára vonultak. Itt vették Wollnhofer vezérőrnagy azon utasítását, hogy másnap vonuljanak Hegyesre, Szeghegyre és Feketehegyre, s szálljanak ott táborba. A zászlóalj 2-2 századonként augusztus 12-én meg is szállta a három települést, amelyek már közel feküdtek a szerbek szenttamási sáncaihoz. Még augusztus 12-én az esti órákban újabb parancsot kaptak, amely arra utasította a zászlóaljat, hogy vonuljon Kiszácsra és Pirosra. Másnap reggel, mielőtt elindultak volna a kijelölt helyekre, a szerbek kitörték Szenttamásról, és megtámadással fenyegették a hevesiek által megszállt településeket. A távrolól leadott ellenséges ágyúlövések nem okoztak kárt, közelharcra pedig nem került sor, mert a verbászi és óbecsei táborból előrenyomuló magyar erők visszavonulásra kényszerítették a szerbeket. Arra, hogy miként élték át a háborúval való első találkozást a hevesi nemzetőrök, nincs adatunk. A szerbek visszavonulása után a zászlóalj megkezdte menetét Kiszácsra és Pirosra. A két település a Szenttamás-Újvidék országúttól nyugatra, a Dunával közel párhuzamosan futó "kis római sáncoktól" délre helyezkedett el, közel két órányi járásra Újvidéktől. A "kis római sáncok" Járektól délre csatlakoznak a "nagy római sáncokhoz". A hevesi zászlóalj Verbászon és Ókérén átvonulva augusztus 16-án ért a két helységbe. Ókérén érte utol zászlóalját a még Szolnokon lemaradt Lenkey Károly. (A Kiszácsra és Pirosra való megérkezést -augusztus 17-i jelentéséről eltérően – a szeptember 18-i összefoglaló jelentésében Lenkey egy nappal korábbra, augusztus 15-re tette.)⁸⁸

Pirosra a zászlóalj 3., 4. és 6., míg Kiszácsot az 1., 2. és 5. század szállta meg. Az előbbi helyen Lenkey őrnagy, míg az utóbbi faluban Dombrády százados látta el a parancsnokságot. A közel 1.600 fős lakosságú Piros magyarok és szerbek által, míg a közel 2.200 fős lakosságú Kiszács németek és szerbek által vegyesen lakott falu volt. Mindkét helyen attól tartottak, hogy a lakosság felét kitevő szerbek csatlakoznak föllázadt társaikhoz. Lenkey a falvak előljáróitól arról értesült, hogy a szerb lakosok fegyverrel is rendelkeznek, ezért elrendelte azok begyűjtését, beleértve a vasvillákat és a kaszákat is. Utasítást adott a gyanús személyek letartóztatására is. A pirosi szerbektől 49 db lándzsát, 4 kiszögezett kaszát, 1 db hosszúnyelű baltát, 2 db handzsárt, 6 db rossz puskát, 1 db puskacsövet, 2 db rossz pisztolyt, 17 db jó puskát és 6 db jó pisztolyt koboztak el, melyeket augusztus 18-án átadtak Szentkirályi kormánybiztos megbízottjának, Rudnics Sándor szolgabírónak. Kiszácson Dombrády százados augusztus 18-i jelentése szerint "*a beszédett fegyverek, egy töltött pisztolyon kívül...ásókból, fejszékéből, vasvillákból, kaszákból, szénahúzó vashorgokból, mind nyelekkel ellátva vannak.*" Az egy pisztoly kivételével Dombrády az összegyűjtött "fegyvereket" a faluházban őriztette, mivel azokat Szentkirályi megbízottja nem vette át.⁸⁹ Lenkey szeptember 17-i Nemzetőrségi Haditanácsnak írt összefoglaló jelentésében az előzőektől eltérően

88 OL H92 ON6Ht 1848:2887., 4019.

89 Ht.L 1848/49 52/b-9/15., 16.

28 db puskát, 19 db pisztolyt, 50 db "kétélű lándzsát" és 2 db handzsárt sorol fel, mint elkobzott fegyvert. Itt említi azt is, hogy "25 férfi és 4 néber kik a fegyverkiadásnak ellenszegültek, de különben is lázadási merényletek gyanujával terheltettek, elfogattattván kíséret mellett ÚjVerbászra a vizsgáló bizottmányának átküldettek."⁹⁰

Lenkey a Kiszácson és Piroson való táborozást tartósnak vélvén, szervezésre vonatkozó utasításokat is kiadott. Tekintve, hogy a nemzetőrök nem rendelkeztek egyenruhával, augusztus 17-én elrendelte, hogy karjukra kössenek fehér szalagot. Ezzel azt akarta elérni, hogy nemzetőreit meg lehessen különböztetni a falvak lakosaitól. Dombrády százados ezt – a még jobb megkülönböztetés végett – úgy módosította, hogy a karjukon kívül a kalapjukra is tűzzenek fehér szalagot. Lenkey intézkedett a századok élmezési és pénzügyi számadásainak a beadásáról is. Megkezdték a fegyelmi vétségek kivizsgálását is, pl. a Dombrády által jelentett lúdtolvajokét. Az újabb állomáshelyre történő rendelés következtében sajátos büntetésben részesültek a vétkesek. A zászlóalj törzsénél szolgáló Mártonffy Lajos augusztus 23-án azt vezette rá Járekon Dombrády jelentésére, hogy "a lúdtolvajokat és többi vétkeseket börtönkint egy kazalnak déli oldalánál töltendő 12 órai fogságra itiltuk."⁹¹

Augusztus 18-án este Fackh József ezredes, verbászi dandárparancsnoktól Lenkeyt az utasítást kapta, hogy zászlóaljával azonnal induljon Járekre. Az intézkedés összefüggésben volt egyrészt azzal, hogy a Temerin – Járek – Futak őrvonal parancsnokságát ellátó Gr. Joseph Castiglione ezredes már korábban, az augusztus 10-i Járek elleni támadás után csapatainak jelentős megerősítését kérte Bechtold altábornagytól. Másrészt az intézkedés az augusztus 19-i Szenttamás elleni támadással volt összefüggésben, melyhez erőket vontak el az itteni helyőrségektől.⁹² A közel 1.200 fős, németek által lakott Járek közvetlenül a "nagy római sáncok" mellett helyezkedett el, egy órányira északra volt tőle a népes Temerin mezőváros. Fackh ezredes azonnali indulást követelő parancsa következtében Lenkey zászlóaljával még az esti órákban elindult Járekre, ahová másnap reggel 7 órára érkezett meg. Pontosán nem lehet megállapítani, hogy a hevesiek megérkezésekor milyen nagyságú erők állomásoztak Járekbán. Castiglione ezredes alárendeltségébe a 32. Estei Ferdinánd-gyalozezred III. zászlóaljának 2 százada(180 fő), a 33. Gyulay-gyalozezred III. zászlóalja(kb. 500 fő), a 34. Porosz-gyalozezred III. zászlóaljának 4 százada(380 fő), a 60. Wasa-gyalozezred II. zászlóaljának 4 százada(200 fő), és az I.Császár-huszárezred 8 százada(800 fő) tartozott. Az utóbbiak egy részét az ókéri táborba és a pétervárad-i helyőrségbe osztották be. A sorakatonaságot Bács vármegyei nemzetőrök néhány száz embere egészítette ki. A felsorolt alakulatokból augusztus 19-én a Turia elleni támadásra rendelték ki a Császár-huszárok 4 századát és a Wasa zászlóaljat. A kirendelt alakulatok között szerepelt egy 6 fontos üteg is, mivel azonban Castiglione ekkor még tüzérsséggel nem rendelkezett, feltehetően Péterváradról biztosították számára a szükséges ágyúkat. A Wasák a megelőző napokban Járekbán állomásoztak, így valószínűleg helyükre rendelték ide a hevesi nemzetőröket. Az augusztus 19-ét követő napokban Járek helyőrségeként szerepel 2 század Porosz-, és 2 század Gyulay-gyalogos, valamint ide tértek vissza a Wasák is. Járek helyőrségéhez tartozott a Császár-huszárok egy gyenge osztaga is. A járeki erők parancsnoka a Császár-huszárezred alezredese, Máté János volt.⁹³

Járekre érkezve a zászlóalj azonnal harctevékenységbe került. Lenkey jelentésében erről a következőket írta: "Alig megérkezve máris, a csak ágyúlövésnyi távolságban lévő nagy

90 OL H92 ON6Ht 1848:4019.

91 Ht.L 1848/49 52/b-9/16.

92 OL P295 38.cs. 20./VIII. 229., Közlöny 1848.augusztus 17.

93 OL P295 38.cs. 20./VII. 203-207., u.o. 20./VIII. 229., OL H92 ON6Ht 1848:4019., Ht.L 1848/49 1/509.

római sáncokból kitörő rácok által megtámadattván, e zászlóallyt Járek előtt az ellenséggel szemközt csatarendbe állítottam, s a helység középpontját s balszárnyát, jobbszárnya sorkatonaság által fedezve lévén, a megtámadás ellen biztosítottam. Több kisebb szünők (szünetek – H.J.) után reánk irányzott, de sikertelen ágyúlövések után végre délután sáncaikba visszavonultak." Ez az augusztus 19-i csetepaté egyike volt az őrvonalon szinte mindennapos küzdelmeknek. A szerbek kisebb-nagyobb rajtaütéseikkel állandó nyugtalanságban tartották az őrvonal magyar alakulatait. Rajtaütéseikkel igyekeztek kipuhatolni a magyar erők nagyságát, valamint elvonni azok figyelmét valódi szándékaikról, sajnos nem is mindig sikertelenül. Járek elleni támadásukkal augusztus 19-én Szenttamás ostromától igyekeztek elvonni a magyar erők egy részét. Erre azonban nem került sor, mivel a helyőrséget képező sorkatonák és és a hevesi nemzetőrök veszteség nélkül visszaverték a szerbek támadását. Miután azonban Szenttamás bevétele nem sikerült, a vidéket továbbra is veszélyeztették a szerb támadások.

A gyakori szerb támadásokat váratlanságuk mellett az tette veszélyessé, hogy ágyúkkal is rendelkeztek, míg az őrvonal védői azokat nélkülözték. Castiglione ezredes már korábban igényelt ágyúkat, de az a hevesiek megérkezéséig nem teljesült. Az augusztus 19-i szerb támadás hírére ugyan Péterváradról a déli órákban Br. Stein Miksa mérnökkari százados parancsnoksága alatt megérkezett 3 ágyú, "de már délután 3 órakor, a sorkatonaság parancsnoka, úgy e zászlóally parancsnoksága által tett e részbeni marasztaló felszólításnak ellenére, nevezett Kapitány által azon gúnyos, s közömbös nyilatkozatával, miként ő egy nemzetőrségi őrnagytul parancsolatokat el nem fogadand, ismét elvitettek." Az ágyúk elvitelének valódi oka természetesen nem Stein kijelentésében keresendő, hanem abban, hogy utasítása nem volt a maradásra. Kijelentése mindenestre képet ad a sorkatonasági és a nemzetőrségi tisztek nem mindig felhőtlen viszonyáról. Lenkey Stein eljárását jelentette Castiglione ezredesnek, s egyben felkérte arra, hogy intézkedjen Járek ágyúkkal való megerősítése érdekében, "nehogy e nagy részint csak kaszákkal, s alig 300 löfegyverrel ellátott zászlóally minden ágyúbeli támogatás nélkül nyilvánosan veszélyeztessen..." Castiglione ezredestől Lenkey – jelentése szerint – azonban csak azt a nem túl hízelgő választ kapta, hogy: "Mennyen seregével a római sáncokba, s hozzon magának a sáncokbul ágyúkat, ha olyanokra szüksége van."⁹⁴ Nem valószínű, hogy Castiglione ezredes tett ilyen kijelentést, hiszen ő is igyekezett ágyúkat szerezni. Lenkey Castiglionéről alkotott negatív véleménye mögött valószínűleg azt kell keresnünk, hogy a Császár-huszárok parancsnoka nem mulasztotta el éreztetni vele ellenszenvét, mivel benne Lenkey János bátyját látta. Lenkey János annak a 6. Württemberg-huszárezredbeli századnak volt a parancsnoka, amely június folyamán engedély nélkül szökött haza Galíciából. Az esetet, mely a közvéleményben nagy rokonszenvet váltott ki, a hivatásos tisztek többsége megdöbbenéssel fogadta és elítélte. Lenkey Károly szeptemberben már csak azért is negatívan írhatott Castiglionéről, mert az augusztus végén engedély nélküli távolmaradásával megvált a további magyar szolgálattól. A Castiglionéről alkotott elmarasztaló véleményével Lenkey a saját intézkedéseit is igyekezett kedvezőbb színben feltüntetni.

Járekban a zászlóalj tevékenysége meglehetősen egyhangú volt, de korántsem unalmas. Lenkey jelentése szerint: "Járekban táborunk a Rácok által majd minden nap fellármáztattott, s hol kisebb, hol nagyobb erővel megtámadtatott, de ezek mindannyiszor e zászlóally (és természetesen a sorkatonaság – H.J.) szilárd kitartása, s célirányos mozgása által

94 OL H92 ONóHt 1848:4019.

visszavonulni kényszerítettek." Az állandó őrszolgálat és készség mellett a falu délnyugati oldalán sáncokat is építettek.⁹⁵

Egy alkalommal arra is van adat, hogy a hevesi nemzetőröket Járekon kívül is alkalmazták. A "nagy római sáncok" és a megerődített Szenttamás között helyezkedett el Pusztaszireg, amely fontos összeköttetési pont volt a szerbek állásai között. A szerbek itt is készítették sáncokat, de azokat augusztus 13-án üresen találta egy Császár-huszároktól kiküldött járőr. Castiglione ezredes 2 század gyalogost rendelt a sziregi sáncokba helyőrségül, hogy szemmel tartsák a Nadályból, Turiából és Szenttamásból Ókérré, illetve Temerinbe vezető utakat. A következő napokban Pusztaszireg védelmét az ókéri táborból kikülönített csapatok vették át. Augusztus 24-én a szerbek nagy erővel támadást intéztek a 6. honvédszászlóalj 2 százada által védett sziregi sáncok ellen. A védők a segítségükre siető két másik 6. honvédszászlóaljbéli századdal, a Temerinből támogatásukra küldött 2 ágyúval és az Ókerről előrenyomuló Pest megyei nemzetőrökkel visszaverték a támadást.⁹⁶ A szerbek Pusztaszireg elleni támadásaikkal a következő napokban sem hagytak fel. A védők támogatására Ókérből, Járeből és Temerinből rendszeresen erősítést küldtek ki. Augusztus 26-án Pusztasziregre rendelték a hevesi nemzetőrök 1. századát is, amely *"a parancsolatot nem csak a legnagyobb készséggel teljesítette, de annak végrehajtását is a legszebb katonai rendben eszközölte, ezáltal megmutatta, hogy azon rossz vélemény, eredménye némely nemzetőr csapatok gyáva viseletének, miszerint a nemzetőrséget minden katonai működésekre használni nem lehet, alaptalan."*⁹⁷ E túlságosan is hízelgő megjegyzés után meg kell emlékeznünk a hevesi nemzetőrök egy csoportjának valóban elismerést kiváltó tevékenységéről.

Castiglione és Lenkey ágyúkérelmei végül eredményre vezettek. Temerin és Járek helyőrsége is kapott 2-2 hatfontos ágyút, illetve 1-1 hétfontos vetágyút. Járekba az ágyúk augusztus 25-én érkeztek meg *"kellő lőszerrel ellátva ugyan, de minden tüzér és ló nélkül..."* A Közlöny egy augusztus 28-án keltezett járeki tudósítása említ ugyan 4 rendes tüzért, de ha ez igaz is, azok kevesen voltak az ágyúk kiszolgálására. A kezelők hiányát hamar áthidalták. Lenkey jelentése szerint: *"lelkes alhadnagyunk König Endre, ki már azelőtt a tüzérségnél szolgált, saját önkéntes ajánlatából 24 e zászlóalilyban szolgáló mérnököket az ágyúi szolgálattban egész értelemmel, s illy rövid idő alatt valóban bámulandó sikerrel"* kiképezte. A kiképzés sikerét mutatja, hogy a hevesi tüzérekről elismerően nyilatkoztak a sorkatonaság parancsnokai is az augusztus 28-i és 29-i járeki, valamint temerini ütközetekben. Az ágyúk kezelőit a Közlöny tudósítója egrieknek említi. Königet egyébként szeptember 28-án, Lenkey jelentése után – bácskai tevékenysége elismeréséül – átvették a honvéd tüzérséghez.⁹⁸

Augusztus 28-án a szerbek reggel előbb Temerint, majd délután 2 óra körül Járeket is megtámadták. A támadás nagyobb erővel történt a korábbiaknál. Lenkey jelentésében a következőképpen írta le az ütközetet:

"Augusztus 28-án délutáni 2 órakor előreink lövöldözéseikkel táborunkat felriaszták, melly is azonnal fegyvert ragadott, a már 4 naptul óta Járek délnyugotti oldalán rendelkezésre a zászlóally által készült sáncokba sietett, az ellenséget ki akkoron 4 ágyúval s nagy erővel felénk közelgetett, minden áron visszatartandó. Éppen e percekben érkezett meg Járekra Mészáros Lázár hadügyminiszter úr Báró Bechtold altábornagy kíséretében, ki is

95 OL H92 ON6Ht 1848:4019.

96 OL P295 38.cs. 20./VII. 203-207., Közlöny 1848.szeptember 3.

97 OL H92 ON6Ht 1848:7081.

98 OL H92 ON6Ht 1848:4019., 4357., Közlöny 1848. szeptember 4.

rendelkezéseimnek szemtanúja volt. – Miután az ellenség előre(előcsapata – H.J.) balszárnyunkat és a középpontot megtámadta volna, hirtelen egész erejével a jobbszárnyra fordult, s ott egész elszántsággal az útra kinyomulni igyekezett, mintha hadügyminiszter úr arra leendő utazásáról értesülve annak elfogatását szándékolná, de e zászlóally 4-ik mintegy 120 löfegyverrel ellátott, úgy csupa kaszásokból álló 6-ik század is rögtön rendeletemre a jobbszárnyra sietve, bátor elszántsággal az ellenséggel szembeszállt, s azt jól irányzott lövéseivel, s szilárd előrehaladásával a kukoricába visszazorította, miáltal az út fedve lévén, hadügyminiszter úr egy kis huszár csapattal útját Péterváradnak tovább folytathatá. Itt különösen kiemelkedőnek tartom azon körülményt, hogy Császár huszárezredbeli Cronvai százados, ki osztályával az éppen nem veszélyeztetett balszárnyon állott, hivatalos felszólításomra jobbszárnyomnak a veszély percében egy kis huszár csapattja által leendő támogatását megtagadta, és hogy ugyanez ezredbeli Szerencsés János és Vég János nevű két huszár közvitézek, kik mint kézművesek bent Járekon a bagagia(bagázs – H.J.) mellett voltak, látván a fenyegető veszélyt, hirtelen lóra kapva a jobbszárnyra száguldoztak, s ott vitéz elszántságuk által az érintett ott csatázó két századot példájukkal valóban dicséretesen lelkesítettek. – Ez alkalommal Haubitzunk(vetágyúnk – H.J.) már az első lövés után korhadtsága miatt haszonvehetlenné vált. – Mintegy esti 6 órakor látván az ellenség sikertelen törekvéseit ismét sáncaiba visszavonult.⁹⁹

A Közlöny hevesi nemzetőrök között szolgáló levelezője még aznap este tudósított az ütközetről. Tudósítását azzal a lelkesítő fordulattal kezdte, hogy: "Győztünk. A heves megyei nemzetőrség első zászlóaljja, ezek között különösen az egriek, régi dicsőségekhez képest nem viselték magukat gyáván, megfelelték azon hírnek, melly hozzájuk méltó, megmutatván, hogy honunk iránti kötelességüket fegyverrel is le tudják róni." Tudósításában a védők között említi a Wasa- zászlóaljat is, a Császár-huszárok számát azonban csak néhány főben adja meg. Utóbbi magyarázatot ad arra, hogy Lenkey kérésének miért nem tudtak eleget tenni. Megemlíti azt is, hogy a 2 hatfontos ágyú közül csak az egyik volt Járekon, mivel a másikat egri kezelőivel együtt átküldték Temerinbe. Lenkey jelentésétől kritikusan festi le a jobbszárnyon kialakult helyzetet: "A nemzetőrség jobbszárnyát az ellenség már a helység alá nyomta." Ezen a kritikus helyzeten változtatott a két huszár, amelyek "előnyargalván, lelkes bátorító szavaira a nemzetőrség nyomban ismét előre nyomult és tüzelni kezdett." Elismerően szól a többi Császár-huszárról is, akiknek a balszárnyon történt előrenyomulása hozzájárult a szerbek visszavonulásához. Legelismerőbben természetesen a nemzetőrökről szólt a tudósító, hiszen maga is az volt. A csata leírása után megjegyezte: "Ezen nemzetőrség megmutatta, hogy érdemes lenne állományi fegyverre, ezzel birt volna, akkor minden esetre még nagyobb kedvvel menne az ellenség elibe." Az ütközetben Járek védőinek nem volt vesztesége, csak egy hámos ló lövett agyon. A Közlöny tudósítója a győzelem részletei mellett aggodalmairól is beszámolt: "...kimondhatatlanul fontos ezen két helység (Temerin és Járek – H.J.) megtartása. Mi utosó csepp véruinkig védelmezni fogjuk, de ha erőt, különösen ágyút nem kapunk, isten tudja a következményt...Minden órán várjuk az ellenség kitörését. Készen vagyunk rá."¹⁰⁰

A szerbek újabb támadására nem sokat kellett várni. Temerin és Járek fontosságával a szerbek is tisztában voltak, s igyekeztek azokat minden áron elfoglalni. Augusztus 28-i kudarcukat másnap egy az előzőknél összehangoltabb támadással igyekeztek kiküszöbölni a szerbek. Lenkey jelentésében a következőképpen rögzítette az újabb megtámadást:

99 OL H92 ON6Ht 1848:4019.

100 Közlöny 1848. szeptember 4.

"Augusztus 29diki éjszakán 12 óraker táborunk ismét egy a sáncoktul felénk irányzott ágyú eldördülésére felriadván, fegyvert fogott, s a majd átláthatlan setéség dacára is kellő állását bevette. – A nagy setétben egyebet az ágyú villámoknál látni lehetlen volt, miért is előőreinket megerősítettem, nehogy az ellenség használva a setéséget, azok között becsúsz-hasson. – Az egész megtámadtatás körülményei mindjárt nyilvánosan oda mutattak, miként az ellenség ez éjjel határozott győzelmet kivívni törekszik, s egész erejével összpontosulva csatázik, mert valamint Gospodinc, úgy Szireg, Csurug...felül egyszerre történt három tábo-runknak megtámadtatása, s az ellenségnek időről időre felszálló tűzgolyói s rakétái világo-san tanúsították, miszerint jól kiszámolt együtt értéssel támadtatunk meg. – Temerin már 2 óra tájban lángba borult, s táborátul oda hagyatott, melly noha egy egész ágyúteleppel, s nevezetes huszár osztályokkal birt, nem hogy a reggeli majd 5 óráig erőssen védelmezett Járek támogatására sietett volna, egyenesen Ókér felé szaladt s ez által e tábort is, kinek a temerini tábor megszaladásával visszavonulási útja veszélyeztetvén, s kit kivilágosodván az üdő, az ellenség átszárnyalni, s hátulról is támadás alá venni igyekezett, látván veszélyes helyzetét, podgyászos szekerei kockáztatását, s oda hagyatván a már visszavonult sorkato-nák által, végre szinte Futak felé hátrálni kintelenült, azon reményben mindazon által, hogy a gyanítólag, sőt a közös értekezés folytán arra vonulni köllött sorkatonasággal egyesülhet-vén, az ellenséget ismét visszazoríthatná, meggyőződván azonban arról, hogy a sorkato-naság nem Futak felé, hanem egyenesen Ókér felé sietve haladott, én is e zászlóallyt, azonban folytonos csatarendben, és az ellenséges ágyúk ellen védett utakon szinte Ókérré vezettem, ahová dél tájban megérkezve, nemcsak az egész temerini tábort, de a Járekon volt sorkatonaságot is már táborban találtam."¹⁰¹

A Járeknél és Temerinél lezajlott ütközetekről adalékokat kaphatunk a Görgey-iratok között található "rácz háborúra vonatkozó iratokból" is. Ez alapján Járek véderejét a hevesi nemzetőrökön kívül 2-2 század Porosz- és Gyulay-gyalogság, fél század Császár-huszár, valamint 2 ágyú alkotta. Utóbbiak egyike az előző napon eltört vetágyú, melyet ismét működőképpesse tettek. A leírás szerint az első ágyúlovést a szerbek Járeknél adták le, s ez riasztotta a magyarok itteni és temerini táborát. A Castiglione ezredes távollétében mindkét tábor parancsnokságát ellátó Máté alezredes Járekból a 2 század Porosz-gyalogost, a fél század Császár-huszárt és a vetágyút a két település közötti Kálvária-dombra rendelte az összeköttetés biztosítása végett. A "nagy római sáncok" felé az előőrséget a hevesi nemzet-őrök alkották. Miután az ütközet Járeknél is kibontakozott, a Közlöny híradása szerint a puskákkal legjobban ellátott hevesi nemzetőrök 3. és 4. százada megszállta a falu déli részénél emelt sáncokat. Feladatuk Járek jobbról történő esetleges átkarolásának a megaka-dályozása volt. Az 1. és 2. század a falut tartotta megszállva. A csak kaszákkal felszerelt 5. és 6. század, valamint a Gyulay-gyalogosok elhelyezkedéséről, s tevékenységéről nem tesz-nek említést a források. Előbbiek feltehetően a falu nyugati végén tartalékként voltak elhe-lyezve, míg az utóbbiak a település északi szegélyét szállták meg. Az előző ütközetekben is hasonló volt a nemzetőrség és a sorkatonaság elhelyezkedése.

A szerbek a sötétséget kihasználva megtévesztették a magyar hadvezetést. Temerin elleni támadásukat északról kezdték, s miután a magyarok erőik jelentős részét ide csoportosították, a két falu között délről mérték a főtámadást. A Kálvária-dombon ekkor már csak a Porosz-gyalogosok voltak, akik képtelenek voltak feltartóztatni a rájuk zúduló többszörös túlerőt, s visszavonulni kényszerültek Temerin(!) felé. A Henryk Meyer főhadnagy vezette Porosz-gyalogosok az előző ütközetekhez hasonlóan most is elszántan harcoltak, de támo-

101 OL H92 ON6Ht 1848:7081.

gatas nélkül maradva eredményt nem értek el. (Henryk Meyer egyébként a szabadságharc folyamán az egyik legmegbízhatóbb alparancsnoknak bizonyult.) A Porosz-gyalogosok visszavonulása következtében a temeriniek, ha akartak sem tudtak volna Járek felé visszahúzódní, mert a Kálvária-domb irányából érte őket az a támadás, melynek következtében kénytelenek voltak feladni állásaikat. Lenkey sorkatonaságot illető kritikája túlzottnak tűnik a leírtak alapján. A Kálvária-domb elestével északról fedezetlenné vált Járek is. Temerin elfoglalása után a szerbek a kukoricásoktól rejtve Járek ellen csoportosították át erőiket. A Közlöny tudósítása szerint az előőröket a szerbek *"magyarul beszélve, s a rácok ellen dühöngve"* közelítették meg, akiket sikerült is megtéveszteniük. A falut gyújtógolyókkal felgyújtották, melyből az 1. és 2. század megbomlott sorokban vonult ki. A sáncokban elhelyezett nemzetőrök továbbra is megtartották állásukat. A Közlöny tudósítása szerint ők a temerini katonai parancsnokságtól, feltehetően Máté alezredestől kaptak visszavonulási parancsot Ókér(!) felé. Az augusztus 29-30-i ütközet veszteségeiről nincs pontos információnk. Erre nézve a Közlöny levelezője azt jegyezte meg: *"Többek hiányzanak mind a rendes katonaság, mind a nemzetőrség közül, azonban ez utolsónak ha csakugyan lesz vesztesége, az mindenestre annak tulajdonítható, hogy rendetlenül vonult vissza, s csuda hogy egyenkint el nem vadászták őket."*¹⁰²

Járek sikertelen védelme volt a hevesi nemzetőrök utolsó harci tevékenysége a Bácskában. Még augusztus 30-án Ókérrel Verbászra mentek, ahol beszállásolták őket. Ugyan még pár napjuk hátra lett volna a szolgálatból, másnap endedélyt kaptak a hazaindulásra. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a járeki kudarc erősen demoralizálta a zászlóalj, fegyelme teljesen megbomlott a visszavonulás során. Valószínűleg többen is kifejezték hazaindulási szándékukat. A katonai parancsnokság és Beöthy Ödön kormánybiztos feltehetően el akarták kerülni a Pest megyei nemzetőrök második zászlóaljával történtek megismétlődését, akik Szenttamás augusztus 19-i sikertelen ostroma után engedély nélkül hazamentek. Így elengedték a hevesieket, akiktől már nem lehetett hasznos tábori szolgálatot remélni. Pontos menetrendjük nem áll rendelkezésünkre. Szeptember 4-én Lenkey Károly és segédtisztje Szabadkán vételeztek takarmányt lovaik számára. Szolnokra érkezésüket a vármegye vezetősége szeptember 8-ra várta, s erre az időpontra előfogatokat rendeltek oda a nemzetőrök hazaszállítására.¹⁰³

Röviden értékelnünk kell a hevesi nemzetőrök tábori szolgálatát. Táborba vonulásuk meglehetősen körülményes volt, sok problémával járt együtt. Mindezek – párosulva a hiányos fegyverzettel és kiképzéssel – nem sok jót jósoltak a tábori szolgálatra nézve. A zászlóalj tényleges tevékenysége a negatív előzményeket pozitív irányban meghaladta. Járekban mindaddig helytálltak, míg lehetett. A falu feladása elsősorban a katonai vezetés hibájának és Temerin előzetes elestének tulajdonítható. A hevesi nemzetőrök közül személy szerint is ki kell emelnünk néhány embert, akik itt szereztek első harctéri tapasztalataikat, amelyeket a szabadságharc során még újabakkal bővítettek. A zászlóalj vezénylő Lenkey Károly ezredesi, az ágyúk használatát megtanító König Endre őrnagy rendfokozatot ért el a honvéd hadseregben. Többen a Heves megyében szerveződő 26. honvédzászlóalj sorai közé léptek, mint pl. Dombrády László, aki századosi és Majzik Félix, aki főhadnagyi rendfokozatot ért el.¹⁰⁴ Ezek az akár elismerőnek is tűnhet megállapítások azonban nem feledtethetik el a több, egyértelműen negatív tényezőt. A hat hetes szolgálatra kiállt nem-

102 OL P295 38.cs. 20./VII. 203-209., Közlöny 1848. szeptember 4.

103 OL H92 ON6Ht: 1848:4019., 6229., OL H123 jegyzőkönyvi másolatok

104 BONA 1987: és BONA 1988: életrajzi adatok, OL H147 13.d. 471-476.

zetőrök valójában három hetet sem töltöttek el a hadszíntéren. Nagy létszámuk ellenére harcértékük meglehetősen kicsi volt. Igazából csak azoknak lehetett hasznát venni, akik lőfegyverrel rendelkeztek. Az oda- és visszaúttal járó nagy holtidő, a nagy létszám költségessé tette a hevesi nemzetőrök tábori szolgálatát. A magas költségek pedig nem álltak arányban tevékenységük hasznosságával.

Ez sajnos igaz volt más megyék nemzetőrségére is. Mint láttuk a kormány már július közepén kezdett tisztába jönni a nemzetőrség hadszíntéri alkalmatlanságával. A megoldást augusztusban is tovább keresték. Batthyány augusztus 1-i rendeletében a tábori szolgálat idejét kívánta meghosszabbítani. Elrendelte a törvényhatóságoknak, hogy a kiindított nemzetőri egységeket az eredeti terv alapján cseréljék le, *"de ezentúl minden esetre úgy intézzék a dolgot, hogy legalább tíz hétre álljanak ki a nemzetőrök."*¹⁰⁵ Az őszi betakarítási munkák közeledése miatt a rendelet megvalósítása az előzőeknél is reménytelenebbnek tűnt. Ezt szemléletesen bizonyítják a Heves megyétől a kormányzathoz befutó jelentések, amelyek általánosan jellemzőek voltak más megyékre is. Berecz Ferenc helyettes alispán augusztus 10-én azt jelentette a Belügyminisztériumnak, hogy *"a megyebeli lakosokat leginkább elindult nemzeti őrseregről hírek foglalják el, – egyszerismind aggodalommal néznek a jövő eleibe, tartván attól a lakosok nagy része, hogy most elment nemzeti őrseregnek általok történendő felváltása épen azon időre esik, midőn csak nem egész évi fáradalmuk gyümölcsét a szálló termést szedendők, jövőjüket biztosítanak, – innen lehet itt ott a nemzeti őrseregi szolgálat ellen botrányos kifakadásokat hallani, mellyeknél fogva a még netalán szükséges nemzeti őrseregi újabb csapatnak nagyobb ingerültség nélkül kiállíthatása alig reménylhető..."*¹⁰⁶ Hasonló tartalmú tudósítást tett közzé a Közlöny is: *"Folyó hó 15-én volt az egri nemzetőrségnek három negyede sorshúzásra berendelve, és minthogy közülük igen kevesen jelentek meg, helyettük a sorshúzást a város bírása teljesítette...az egriek közt nagy ingerültség mutatkozott, oka az volt, hogy ezek élhetésének alapja szőlő lévén, a szüretet itt nem hagyhatónak nyilatkoztatták, ebből eredett egy magánykörbeli élénk vitának pedig, egy egyn áldozata is lőn."*¹⁰⁷

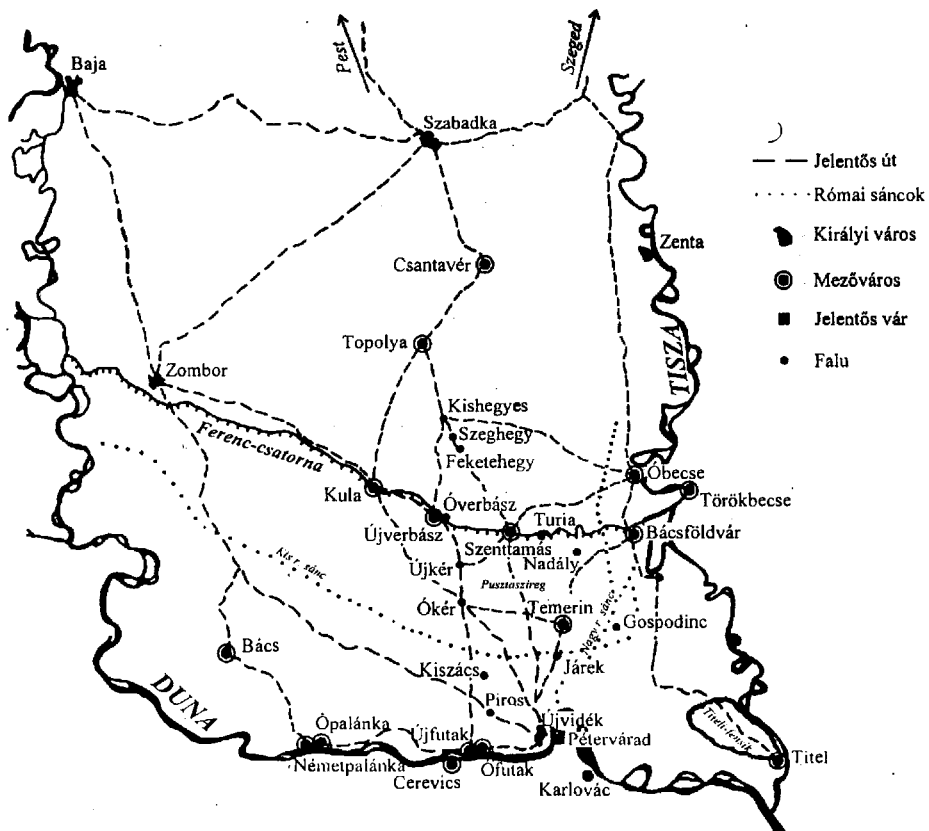
A nemzetőrségről szerzett kedvezőtlen harctéri tapasztalatok és a vármegyéktől befutott leváltással kapcsolatos várható nehézségek hatására Batthyány augusztus 13-án újabb rendelettel fordult a törvényhatóságokhoz, mely azt tartalmazta, hogy a hatóságok *"nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, melly önkénytelen ajánlkozó erős, egészséges egyénekből legyen alkotva, kik kötelesek mind addig míg a harc tart, vagy e haza szolgálatjuk igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magokat."*¹⁰⁸ A miniszterelnök ezen rendelete hatálytalanított minden korábbi, nemzetőrség kiindítására vonatkozó rendeletet. Így Heves vármegyének nemzetőrsége újabb negyedét már nem kellett a Bácskába küldenie. A vármegyei hatóságok azonban nem maradhattak tétlenek, a következő hetekben, hónapokban energiájukat az önkéntes nemzetőrök, a honvédek és a népfelkelés szervezésére kellett fordítaniuk, amelyek feldolgozásával még adósak vagyunk.

105 Közlöny 1848. augusztus 3.

106 OL H15 BM r.o. 1848-1-423.

107 Közlöny 1848. augusztus 21.

108 OL H3 HNI 1848:782., Közlöny 1848. augusztus 14.

Irodalom

Levéltári források:

- OL H szekció: Országos Levéltár 1848/49-i minisztérium iratai
- H1 MOIB: Miniszteri Országos Ideiglenes Bizottmány iratai
- H2: Miniszterelnökség elnöki iratai
- H3 HNI: Miniszterelnökség hadügyi és nemzetőri iratai
- H9 BM e.i.: Belügyminisztérium elnöki iratok
- H12 BM á.i.: Belügyminisztérium általános iratok
- H15 BM r.o.: Belügyminisztérium rendőri osztály iratai
- H75 HM/k.: Honvédelmi Minisztérium kiadványok fogalmazatai
- H91 ONőHt e.i.: Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöki iratok
- H92 ONőHt: Országos Nemzetőrségi Haditanács általános iratai
- H123: Heves megyére vonatkozó iratok
- H147 13.d.: A Felső-tiszai hadtest iratai

OL P295: Görgey-család levéltára

Ht.L 1848/49: Hadtörténeti Levéltár 1848/49-i gyűjtemény

Szolnok HKL kgyi.: Szolnoki Állami Levéltár. Hármaskerületi Levéltára, közgyűlési iratok

MM.TA.: Mátra Múzeum Történeti Adattár, Gyöngyös

Korabeli hírlapok:

Kossuth Hírlapja

Közlöny

Márczius Tizenötödike

Nemzeti

Pesti Hírlap

Forráskiadványok és feldolgozások:

BONA Gábor

1987: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Budapest

1988: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest

DEZSÉRI BACHÓ László

1939: Gyöngyös város 1848/49-ben. Gyöngyös

HERENDI József

1901: A Jászkun-kerületek a függetlenségi harc alatt 1848- és 1849-ben. Czegléd

KLAPKA György

1986: Emlékeimből. Budapest

PAP Dénes

1868. Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez. 1848-1849. I.-II. Pest

THIM József

1930-1940: A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés története. I.-II. Budapest

URBÁN Aladár

1973: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest

1847/8: 1847/8-ik országgyűlési törvények. Budapest 1988.

József Hajagos

Die Teilnahme der Nationalgardisten aus dem Komitat Heves in den Kämpfen in Bácska

Zur Verteidigung der Errungenschaften von bürgerlichen Umwälzungen wurde 1848 die Nationalgarde ins Leben gerufen. Die Nationalgardisten wurden zur Aufrechterhaltung der Ordnung, aber seit Sommer 1848 auch zu militärischen Aufgaben in Anspruch genommen. Gegen die serbischen Aufständischen wurden im Juli aus dem Komitat Heves 3.000 Nationalgardisten nach Bácska kommandiert. Die vorgeschriebene Stärke wurde von Freiwilligen nicht erreicht, zur Ausstellung wurde deshalb die Losziehung angewendet. Nach den Desertionen und Heimtschickung der Untertanen sind schließlich nur 1600 Nationalgardisten aus dem Komitat Heves nach Bácska abmarschiert. Ihre Ausrüstung war sehr mangelhaft.

haft, nicht mehr als nur 300 haben ein Gewehr gehabt, die anderen waren mit Sensen und Lanzen versehen.

Am Anfang haben die Nationalgardisten aus dem Komitat Heves die serbischen Einwohner der Dörfer Kiszács und Piros beaufsichtigt, und sie vom Aufstand ferngehalten. Am 19. wurden die Heveser nach Járék kommandiert. Ihre Aufgabe war die Verteidigung des von Deutschen bewohnten Dorfes von den Angriffen der serbischen Aufständischen. mit wenig ordentlichem Militär ergänzt haben sie mehrere serbische Angriffe zurückgeschlagen, aber am 30. August mußten sie der Übermacht weichen und das von den Feinden in Brand gesteckte Dorf aufgeben. Nach ihrem Militärdienst kamen sie am 8. September in Heves an. Von den Heveser Nationalgardisten - die an den Kämpfen in Bácska teilgenommen haben - haben sich mehrere im Laufe des Freiheitskampfes ausgezeichnet, z.b. Károly Lenkey hat den Oberstenrang, Endre König den Rang Major erreicht.

HAJAGOS JÓZSEF
BERZE NAGY JÁNOS GIMNÁZIUM
H-3200 Gyöngyös
Kossuth Lajos u. 33.